

Socijalna misel

Marinkovičev načrt o samoupravah (Andrej Gosar) —
Družabne ideje Frédéric Le Playa (Ernst Karl Winter)
— Vladimir Ljening (Fr. Terseglav) — Vzgoja v Angliji
(C. C. Martindale, profesor na univerzi v Oxfordu) —
Socialna miselnost Ramsay Mac Donald (Cosmopolita)
— Knjige —

L. III. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 2.

1924

„SOCIALNA MISEL“ izhaja vsak mesec. — Uredniki so: Franc Terseglav, Andrej Gosar, Engelbert Besednjak. — Upravištvo se nahaja v Ljubljani, Jugoslovanska tiskarna, kolportajni oddelek, Poljanski nasip št. 2. — Za Italijo je poverjeništvo v Gorici, Via Carducci št. 2. — Cena: Celoletno 40 Din, za Italijo in ostalo inozemstvo 50 Din. Odgovorni urednik je Andrej Gosar v Ljubljani.

Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani.

Dr. A. Mahnič: **Knjiga Života**, sabrao i uvodom popratio A. Alfirević D. I. — Izdala J. K. D. Liga u Zagrebu. — Ako pomislimo, da je zadaća katoličkoga pokreta iza rata, da nanovo gradi, da vodi boj sa današnjim materijalističnim nazorima, da obnovi naš vjerski, moralni i kulturni život, onda se ne ćemo začuditi, ako kažemo, da je za to potrebna elita vodâ, prožeta kršćanskim načelima, koja su jedina sposobna, da uspješno i zadovoljivo izvrše ovaj težki, ali veoma potrebit posao. — Da se pak dobije takova elita, odnosno, da se odgoje takove sposobne i čelične jedinice — o polutanstvu nema niti govora — zahtjeva se da pojedinci, odnosno organizacije, koje odgajaju pojedince, raspolazu sa sredstvima, iz kojih mogu da crpe materijal i motive za izobrazbu. — Hvalevrijedan je stoga pothvat J. K. D. Lige, koja je ovom svojom publikacijom pružila članovima katoličkog pokreta Mahnićeve osobu, koja odsijeva iz njegovih poslanica i rasprava. Jasnost u kršćanskim načelima, značajnost, koja ne malakše niti u najkritičnijom časovima, radikalizam, koji ne poznaje kompromisa: to su karakteristike muža, koji je proveo revoluciju načela među Slovencima i Hrvatima, a moraju biti i svakoga pravoga katoličkog inteligenta. Ali, treba imati pred očima, da svega ovoga ne može biti bez pravog unutrašnjeg vjerskog života, koji čvrsto vjeruje, iskreno ljubi, zaufano moli i ener-

gično svladava samoga sebe. S ovim pitanjima treba da je na čistu svaki onaj, koji hoće da s uspjehom nastupa kao aktivna jedinica u katoličkome pokretu. — Bučić.

Dr. Fran Binički: **Katolička crkva i znanost**. Izdala zbirka »Savremenih Pitanja« u Mostaru. — Ozbiljni takmac katoličke crkve danas jest moderna znanost, koja joj očita sredovječno mračnjaštvo, nazivajući ju grobaricom prave znanosti. Zato je premalo sve što taj idol modernog vremena izmišlja da do temelja sruši velebnu zgradu katol. crkve. — To je dalo povod piscu, da se loti pera i napiše knjigu, da pokaže istinu, premda se nalazi u prilikama, koje su zgodne za sve drugo, nego da omoguće pisanje svestranog znanstvenog djela, kakovo bi se htjelo za ovo pitanje. Auktor je pokazao modernoj znanosti, kako se ona, po krivici, šepiri danas u svim svojim granama, monopolizujući ih za sebe i dokazuje, kako je katolička crkva uložila sve sile, da preko svojih sinova sačuva najstarije kulturne vrednote, bez kojih ne bi mogla da postoji ni današnja znanost, barem većim dijelom. — Crkva je sa svojim znanstvenicima uvijek dala najzadovoljivije odgovore na najvažnija dnevna pitanja svih vremena, bez obzira na to, da je ona jedina, koja najbolje riješava najteže zagonetke života. — Knjigom može da se posluži svak, osobito mladež, kojoj je u prvome redu i namijenjena. — Bučić.

Andrej Gosar:

Marinkovičev načrt o samoupravah.

Vedno bolj očitujoča se nevdržnost sedanjega sistema v naši državi sili tudi stranke, ki so po svoji politični miselnosti pomagale ta sistem ustvariti, vsaj k delni reviziji svojega dosedanjega stališča. Seveda se pri tem skušajo varovati tega, da ne bi vzbudile videza, da so stopile v nasprotje s svojim programom. Tako je zdaj demokrat dr. Marinkovič objavil svoj načrt o samoupravah, o katerem se kljub temu, da od stranke kot take formalno še ni sprejet, more reči, da je postal direktiva za strankino delo v bodoče.

Dr. Voja Marinković je brez dvoma ena najbolj talentiranih glav v demokratski stranki. Poleg tega je izboren jurist, predvsem pa je seveda — politik. To se kaže tudi v obliki, oziroma elastičnosti njegovega načrta.

Zanimiv je v tem pogledu že uvod k načrtu. Tu pravi Marinković, da sedanje »zakonodajstvo« kot delo kompromisa ne odgovarja programu demokratske stranke, ki se je v točki 8. svojega programa, sprejetega na kongresu l. 1921., izrekla za široke lokalne samouprave. To naj bo torej nekako opravičilo dosedanje strankine taktike. Bogzna kako učinkovito to opravičilo ni, vendar pa očitvidno boljšega ne bi bilo tako lahko najti. Zatem zahteva Marinković, »da se sedanje zakonodavstvo u tom pogledu (glede samouprave) promeni«. Tu je očitvidno namenoma pustil odprto vprašanje revizije ustave in je prevdarno rabil široki pojem »zakonodavstva«, pri katerem navadno sploh ne mislimo na ustavodajo, vendar pa lahko razumemo pod tem izrazom tudi to. Toda pustimo te poizkuse zakriti nagli »volte-face« demokratske stranke in si oglejmo načrt sam. Načrt obsega tri točke.

V prvi vrsti nas zanimata predvsem začetna dva stavka, ki se glasita:¹

»Krug nadležnosti oblasnih samouprava mora se znatno proširiti upravo do granica, do kojih je to moguće, da se sačuva načelo absolutnog bezuslovnog jedinstva države. Zadržavajući za državu sve čisto političke i opšte državne poslove (diplomaciju, vojsku, sudstvo, policiju, prosvetnu politiku, vere, opšte državne finansije) i poslove, gdje je centralizovanost uprave pogodu pravilnosti narodnog ekonomskog razvitka (saobračaj, pošte, telegrafii, telefoni), sve druge poslove, koje je sada država uzela na sebe i vrlo ih nesavršeno vrši, treba preneti na samoupravna tela.«

Ta odstavek se zlasti v svojih splošnih (podčrtanih) delih smiselno malodane popolnoma enako glasi kot moj programatični predlog, ki sem

¹ Citiramo po »Riječi« broj 297.

ga objavil v 6. številki »Socialne Misli« l. 1923., str. 185 ssl. Tamkaj stoji: »Poleg zadev, ki so z bistvom edinstvene države nujno združene — ena ustava..., ena državna oblast... ena pravica zastopstva in sklepanja pogodb... ena oborožena sila — naj bi bile — kolikor je to brez škode za razvitejše pokrajine mogoče — za vso državo enako urejene tudi one druge zadeve, pri katerih zahtevajo to skupni interesi države in pokrajin, v prvi vrsti: denar... itd., ter last in uprava za vso državo važnih prometnih sredstev (železnice... itd.), dalje vse civilno, kazensko, zemljiško in strokovno pravo ter vsa zakonodaja v ostalih čisto političnih zadevah, kakor domovinstvo... itd.«

Če to dvoje primerjamo, tedaj je na prvi pregled jasno, da se v teh točkah oba načrta bistveno popolnoma ujemata. Dočim govori naš predlog o zahtevah, »ki so z bistvom edinstvene države nujno združene«, povdarja Marinkovičev načrt »načelo absolutnog i bezuslovnog jedinstva«. Praktično je to precej eno in isto, zakaj načelo absolutnega in brezpogojnega edinstva menda še ni nobene države stvorilo in nobene obvarovalo razpada. Teoretično ali če hočemo idejno pa se seveda odkriva Marinković s tem kot pristen nedemokrat in absolutist, ki mu je država več nego narod in ljudstvo. Prepričan sem tudi, da je tako demokratično mišljenje, danes vsaj, državi več v škodo nego v korist. Naša država bi bila brez dvoma bolj trdna in bolj močna, če ne bi imeli naši centralisti »absolutnog i bezuslovnog jedinstva« neprestano na jeziku in če ne bi kazali volje, da so pripravljeni vtepati ljudem tudi s silo ljubezen do države. Toda to le mimgredé.

V ostalem pa obstoja takorekoč vsa razlika citiranih odstavkov v tem, da je dr. Voja Marinković skiciral svoj ošnutek le bolj v debelih obrisih ter ni hotel povedati, kako bi praktično izgledala njegova izvedba. Iz taktičnih razlogov je to tudi popolnoma razumljivo. Čim bi namreč hotel avtor načrta le nekoliko bolj določno govoriti, že bi se brezdvoma pojavila med njegovimi lastnimi pristaši velika nasprotja. Zlasti, ker bi resnična udejstvitev njegovih smernic dovedla skoraj nujno do priznanja bolj ali manj široke zakonodaje samoupravnih teles. To pa bi bil prevelik skok v prej tako silno osovraženo smer, da bi se mogla večina demokratov zanj odločiti. Zato je Marinković povdaril izrecno samo to, da zahteva za državo poleg diplomacije, vojske, sodstva, policije ter občin državnih financ zlasti tudi prosvetno politiko in vere, prosveto samo, t. j. prosvetno upravo pa prepušča v naslednjem stavku samoupravam.

Misel, da naj bi ostala državi vsa prosvetna politika, dočim bi samouprave dobile v svoje roke prosvetno upravo, je značilna. Ni namreč izključeno, da bi se smelo ravno iz te ločitve sklepati, da je Marinković morda pripravljen prepustiti samoupravam tudi del zakonodaje. Gotovo je namreč, da se da iz šolske, oziroma prosvetne zakono-

daje marsikaj izločiti, kar nima izrazito prosvetno-političnega značaja. Če je ta sklep dopusten, potem bi bil Marinkovičev načrt tudi v tem pogledu precej podoben našemu, kjer stoji kot nadaljevanje zgoraj citiranega odstavka, da naj bi se »glede vseh ostalih zadev, kolikor so za vso državo pomembne in važne, z okvirnimi zakoni določile enotne načelne smernice«. Če omenimo k temu še to, da govori Marinkovič v naslednjem odstavku izrecno o poedinih važnih načelih državnega zakonodajstva, potem se zdi sklep, da je mislil tudi na zakonodajstvo samoupravnih teles, precej upravičen. Ako pa je temu tako, potem bi bilo upanje, da je Marinkovič zamislil svoj načrt bistveno tako, kot smo si mi ob času ustavodaje predstavljali ureditev države.

Se najbolj vprašljivo je, ali in kako bi se dal njegov načrt spraviti v sklad z našim v pogledu prosvete. Tu zahteva Marinkovič za državo vso prosvetno politiko, pri čemur je seveda zopet odvisno vse od tega, kako daleč raztegnemo pojem prosvetne politike. Naše temeljno načelo v tem oziru je, kakor znano, da morajo o splošno- in versko-etični vzgoji mladine odločevati starši in njih namestniki, oziroma verske družbe, katerim pripadajo učenci, ostalo socialno-etično in umsko vzgojo pa mora država uravnati tako, da ne nasprotuje religiji učencev. Bolj svobodoljubnega pravila zato ni mogoče najti. Vprašanje je le, če so dr. Marinkovič in njegovi pristaši dovolj svobodomiselni, da bi hoteli pripustiti, da se to načelo praktično izvede. Iz Marinkovičevega načrta se to vsaj zaenkrat ne da razvideti.

V drugi točki svojega načrta, ki je še najbolj konkretno izdelana, povdarja Marinkovič najprej: »Nadzor državne vlasti nad samoupravnimi telima treba da je omejen na to, da ova ne izadju iz granice, koje jim je zakon radi državnih interesa i građanskih prava postavio. U krugu svoje nadležnosti samoupravne oblasti treba, da su poduno samostalne. Ni u kom slučaju ne može se ostaviti državnoj upravnoj oblasti, da samoupravne odluke zadržava od izvršenja.«

Za tem zahteva, da se ukine vsak preventivni nadzor (n. pr. predhodna odobritev) in vse one zakonske odredbe, »kojima se ograničava samostalnost odluka samoupravnih tela, a koje nemaju za cilj zaštitu višjih državnih interesa ili pojedinih važnih načela državnog zakonodavstva«, ter pravi, da se ima »i u samoupravnom uredenju provesti načelo jedinstva vlasti i jedinstva odgovornosti«.

Če človek primerja te misli in pa naše debate v ustavnem odboru zlasti k VIII. poglavju ustave, tedaj se začudeno vprašujemo, kje je takrat Marinkovič bil. Vsebinsko je v tem — zlasti če imamo pred očmi splošni Marinkovičev stavek, kjer pravi, da morajo biti samoupravne oblasti »v krogu svoje nadležnosti popolnoma samostalne«, — obseženo takorekoč vse, kar smo v tem pogledu ob času ustavodaje zahtevali. Seveda je veliko prašanje, kako se vse to tudi praktično udelevi. To, česar morda kdo v Marinkovičevem načrtu pogrēša, namreč določb glede organizacije samoupravnih oblasti, so le večalimanj tehnične stvari in v tem

pogledu bi ne bilo tako težko najti zadovoljivo rešitev. Se najvažnejše je v tem oziru to, da ustvarja Marinkovičev načrt takozvani dvotirni sistem, po katerem bi obstojale poleg čisto samoupravnih tudi čisto državne oblasti. Naš načrt se po svoji »enotirnosti« v tem oziru seveda popolnoma razlikuje od Marinkovičevega. Vendar pa je to vprašanje le bolj načelno teoretičnega, nego praktičnega značaja ter samo na sebi še ne bi pomenilo nepremostljivega nasprotja. Dejansko gre namreč bolj kot za ta tehnični problem za to, kako širok naj bo samoupravni delokrog.

Kar se končno tiče tretje točke — o četrti, kjer se povdarja potreba po dekoncentraciji državne uprave, ni treba posebej razpravljati — moramo Marinkoviču samo pritrčiti, ko pravi, da je treba »stvoriti samoupravnim telima potpuno nezavisnu finansijsku bazu za potpuno samostalno i nezavisno finansovanje«, kajti »finansijska nezavisnost — kot Marković sam povdarja — je neobhodna pogodba stvarne samouprave.« Tudi v finančno-tehničnem pogledu, to se pravi, kako razdeli razne davščine med državo in samoupravna telesa, katerim priznava predvsem »izvore prihoda teritorialnog karaktera, i to u prvom redu prihoda . . . privrednih izvora« ter zlasti »sve neposredne realne poreze, ostavljajući jim, da jih sami prema svojim potrebama smanjaju ili povečavaju«, bi se Marinkovičevemu načrtu ne dalo veliko ugovarjati. Vprašanje je le, ali bi ti dohodki zadoščali za uspešno izvrševanje vseh samoupravnih poslov. Seveda je tudi to vprašanje v Marinkovičevem načrtu obdelano tako na splošno, da bi v njegovem okviru brez dvoma lahko našli ugodno rešitev, če je naravno volja za to.

. . .

Ali pa je po vsem tem Marinkovičev načrt, če ga, kot smo to zgoraj poskusili, kolikor mogoče dobrohotno tolmačimo, bistveno istoveten z našim, to se pravi, ali je vsebinsko avtonomističen? Drugič ali je na tej podlagi možen sporazum za zadovoljivo končno ureditev notranjih razmer v naši državi?

Najprej nekoliko odgovora na prvo vprašanje. V večalimanj podrobnih praktičnih točkah se Marinkovičev načrt, kakor smo videli, dejansko krije z našimi svoječasnimi predlogi. Toda, kdor je pazljivo primerjal že samo citirane odstavke, je moral uvideti, da je duh, ki veje iz Marinkovičevega osnutka, popolnoma tuj in nasproten avtonomističnemu pojmovanju družabne organizacije. Omenili smo že njegovo načelo absolutnega in brezpogojnega edinstva, ki pomeni popolno znikanje avtonomistične misli. Ljudstva ustvarjajo države in ne narobe, kakor so pri nas poskušali na podlagi političnega edinstva ustvarjati narodno edinstvo. Demokratično tako ravnanje prav gotovo ni, še manj pa je seveda avtonomistično.

Drug v tem pogledu značilen stavek pa je oni, kjer govori Marinković o nadzorstvu države nad samoupravnimi oblastmi. Četudi

omejuje stvarno to nadzorstvo tako, da v dobro urejenih političnih razmerah ne bi ravno moralo nujno motiti samoupravnega delovanja, stoji vendar kljub vsemu povdarjanju, da morajo biti samoupravne oblasti v svojem delokrogu popolnoma samostojne, v ozadju celega Marinkovičevega načrta misel, da je končno država tista, od katere izhajajo vse tudi samoupravne oblasti. Ta francosko-nemška misel pa je seveda naravnost nasprotna avtonomistični ideji. Iz nje izhaja tudi ločitev lastnega in pa takozvanega prenešenega delokroga samoupravnih teles. V njej ima svoj izvor zlasti tudi zloglasna dvotirnost, ki praktično ne pomeni nič drugega kot to, da morajo imeti samoupravne oblasti poleg sebe svojega angela varha v podobi organov državne uprave. Upravna dvotirnost, ki je uprav pristen izraz dejansko nedemokratskega mišljenja Francozov in Nemcev, je najbolj jasen dokaz globoke načelne razlike med političnimi nazori takozvanih demokratov in pa med našo avtonomistično zamislijo državne ureditve. Po naše je celo to vprašanje vse bolj enostavno. Vsa oblast v občini, okraju, deželi in državi izhaja neposredno od ljudstva. In če ljudstvo vlada, potem pač ni treba poleg samoupravnih še posebnih državnih oblasti, ki naj bi one nadzirale, marveč povsod naj velja eno ljudstvo in zato tudi ena oblast. S tem odpade vse tisto neprijetno varuštvo in nadzorstvo, s tem odpade medsebojno nezaupanje.

Načelna razlika med našim in pa demokratskim načrtom je, mislim, na podlagi tega očitna. Kaj pa glede možnosti praktičnega sporazuma? Tu moramo najprej povdariti eno. Kakor so se tekom časa od sprejema ustave pa do danes demokratje pod pritiskom razmer približali našemu takratnemu stališču, ravno tako se je pod pritiskom istih razmer tudi avtonomistična zavest našega ljudstva okrepila in ojačila. Naravna posledica tega je, da je marsikatera misel, ki se je takrat zdela pravilna in nas bi takrat popolnoma zadovoljila, postala tekom časa premalo odločna in izrazita ter vsled tega tudi nesprejemljiva. Šola, ki jo preživlja naše ljudstvo, ni in ne bi mogla ostati brez sledov. Zanikrna in nesposobna uprava, korupcija, zlasti pa neznosno davčno navijanje, vse to je krivo, da nas marsikaj, na kar bi ob sprejemanju ustave mirno pristali, danes ne more pod nobenim pogojem zadovoljiti, enostavno zato ne, ker nam nudi premalo jamstva za varstvo naših pravic. To je naravna posledica naravnega razvoja in ni ga leka proti temu.

Kljub vsemu temu pa se mi zdi, da smo se z Marinkovičevim načrtom — če je dovolj dobre volje za to — približali povoljnemu razpletu sedanje krize. Praktično gre namreč pravzaprav edino le za to, ali naj se odločimo, da dosežemo svoj cilj potom evolucije, ali naj gre stvar naprej po dosedanji poti v negotovo bodočnost. Dela, oziroma prilike za stvarno in plodonosno delo bi imeli doma v svoji pokrajini tudi, če bi se Marinkovičev načrt — naravno primerno izpopolnjen — uresničil. In morda to ne bi bila niti nepotrebna, niti slaba šola za uresničenje našega avtonomističnega ideala.

Ernst Karl Winter (Dunaj):

Družabne ideje Frédéric Le Playa.

(Donesek h krščanski sociologiji.)

Romanski jugozapad Evrope je pravzaprav zibelka evropske kulture. Stoletja srednjega veka ne temelje toliko na germanskem plemenstvu kakor na prisrčni zakonski zvezi, ki sta jo sklenila antična kultura in krščanstvo v konstantinskem rimskem imperiju, katerega nositelji so seveda končno postale germanske dinastije Merovingov in Karolincev. Kot nadaljevanje te krščansko-rimske države so poslovale romansko-germanske kulture Italije, Španije in Francije; pozno šele so se na tem cvetju udeleževale germansko-slovanske dežele. Posebno katoliška Francija je v tem pravcu vedno igrala čisto edinstveno vlogo; postala je mnogokrat v evropski kulturni zgodovini odločilni pobudnik. Iz duhovnih sadišč Clunyja, Cîteaux-a, Clairveaux-a so v 10., 11. in 12. stoletju izšla reformna gibanja, ki so cerkvi vedno zopet prinesla prerod od glave do udov. V starem francoskem vitežtvu so imeli svoj grandiozni začetek križarski pohodi v sv. deželo. Gotika je izšla iz Francije, škola-stika iz Pariza. Pač se je začela tudi moderna državna cerkvenost, moderni absolutizem kot galikanizem pravtako najprej v Franciji, toda z njim pa tudi katoliška restavracija. Svetnika Frančišek Saleški (1567—1622) in Vincenc Pavelski, Savojec in Bask, označujeta pravo katoliško Francijo, ne Richelieu in Mazarin, oba machiavelista v kardinalskem oblačilu. Kot učenci svetnikov, ne zvitih politikov so služili veliki pridigarji in učitelji princev kralju in ljudstvu: Jacques Bénigne Bossuet (1627—1704), P. Louis Bourdaloue S. J. (1632—1704), François Fénelon (1651—1715), Esprit Flechier (1632—1720), Cloud Fleury (1640—1723). Pač so revolucionarne doktrine iz Francije preplavile vso Evropo, iz Francije je izšel moderni Cezar Napoleon. Zato je pa tudi prav ta Francija — in ne zgolj slučajno — sprožila prve pobude, ki so se potem v srednji Evropi izživele kot romantika. Katoliški klasik Joseph de Maistre (1754—1821), pravtako Savojec, je postal pravi začetnik cele romantike. Na de Maistreu, dalje na Pierre Simonu Ballaucheu (1776—1847) in Vicomte de Bonaldu (1754—1840) je predvsem temeljil Adam Heinrich Müller. Ravnotako so znani francoski romantiki François René de Chateaubriand (1768—1848), Charles de Montalembert (1810—1870), P. Henri Dominique Lacordaire O. Pr. (1802 do 1861), tudi Lamartine (1790—1869) in Lamennais (1782—1854) v svojih mlajših, pozitivnejših letih mnogostransko vzpodbujevalno delovali na Nemčijo in Francijo. Še silnejše nego romantika je učinkovala na srednjo Evropo francoska mistika. Margareta Alacoque, Janez de la Salle, Janez Krstnik Marija Vianney so svetniki, katerih plodonosna senca se je razširila preko cele Evrope. Koliko je prejelo evharistično gibanje, koliko čaščenje Srca Jezusovega od franco-

ske mistike, bodo ugotovili šele poznejši rodovi. Marijina svetišča Lourdes in La Salette razlivajo blagoslov preko celega krščanstva, kakor v prejšnjih stoletjih komaj Loretto ali Montserrat; v vsakem mestu, v vsaki vasi pozdravljajo vernika slike in kipi Naše ljube Iurske Gospe, Matere božje 19. stoletja. Če bi bila velika vestfalska Ana Katarina Emmerich živila in trpela na Francoskem, na Francoskem umrla, bi bil proces za proglasitev blaženo že davno dospel do dobrega in zrelega konca; kajti francosko ljudstvo misli in čuti že po svoji naravi bolj romantično in mistično, vitežko in verno nego vsako drugo. Čimbolj brez pridržkov priznamo v Srednji Evropi, v donavskih deželah predvsem to prednost Francije, priznamo, da ima Pariz od časov Ludovika Svetega v svoji posesti dragoceno trnjevo krono Kristusovo kot simbol prav posebnega katoliškega poslanstva, tem prej bo svet premagal one starozavezne boje genijev drugega proti drugemu (Daniel 10., 13. in 20.—21.), vsled katerih narodi tako strašno trpe. Naša katoliška naloga ni, da pretehtavamo, kdo je mogel katoliški stvari boljše služiti, katoliška Francija ali Srednja Evropa, marveč da brez zavisti priznamo, kar so velikega izvršili vsi narodi, ravnotako pa brez prikrivanja priznamo tudi, kar se je zaničevanja vrednega zgodilo tukaj in tam.

* * *

Trije veliki Francozi 19. stoletja morejo prav posebno biti naši voditelji: genialni praktik socialnega podrobnega dela Frédéric Ozanam (1813—1853), veliki katol. publicist in urednik »Universa« Louis Veuilleot (1813—1883) in vodilni francoski narodni gospodar in socialni politik Frédéric Le Play (1806—1882).

Kar je bil Karl Vogelsang kot tolmač romantičnih naukov o družbi, o državi, o gospodarstvu, kot publicistični interpret R. L. Hallerja in A. H. Müllerja zadnji avstrijski generaciji 19. stoletja, isti ideal je skušal uresničiti sicer v marsičem inačimi sredstvi, pa vendar v enakem zmislu Frédéric Le Play na Francoskem. Čisto v nasprotju s Vogelsangom, ki je prišel do svojega sestava predvsem potom filozofične spekulacije in historičnih študij, ne da bi bil seveda potem zanemaril vkorenitev v izkušnji, je dospel Le Play do svojih sklepov enostavno po ostrem opazovanju socialnih pojavov, torej empiričnim potom. Te svoje sklepe je vsekakor potem na temelju zdravih predpostav zbral in istotako spravil v trden sestav. Njegovo prvo delo »Les ouvriers Européens« je izšlo 1855. l. po več nego 30 letnih študijah v 50. letu pisateljeve dobe! Glavno delo, v katerem izvaja prve povzemajoče zaključke, »La réforme sociale en France«, je izšlo l. 1864. Delo temelji na primerjalnem opazovanju evropskih narodov ter sloni na načelu, »da moramo, namesto da vedno izpreminjamo pisane zakone, kar se tako brezplodno vrši že od l. 1789., končno pripraviti zastopnike naroda do tega, da izpremene svoje ideje in običaje.« Le Play, ki je — po poklicu inženjer in strokovnjak v metalurgiji — tekom četrstoletja (1829—1853) vsako leto v štu-

dijske svrhe šest mesecev potoval po evropskih deželah, je oprl delo svojega življenja in svoj učni sestav na približno 300 monografij o posameznih evropskih družinah, ki jih je skušal podati v njihovi preteklosti, sedanjosti in možnostih bodočnosti kot moralične celote. Njegova »metoda osebnega opazovanja« se je zasedla v tistem faktorju socialnega življenja, ki najbolj silí v oči: v družini. Geslo njegovih socialnoreformnih želja in načrtov se pa tudi glasi: »Rekonstitucija družbe potom družine.« Zaradi te ideje ima Le Play tudi še naši generaciji nekaj povedati; njegovo tozadevno delo se imenuje »L'organisation de la Famille« (1871).

Pravi jedrni socialni organizem je Le Playju družina. Država more biti samo toliko kot hočejo družinski očetje in nikdar več, nego ti po naravi stvari dati morejo. Konkretna država pa je občina. Na teh dveh tečajih, konkretnih in lokalnih avtoritetah, sloni socialno življenje. Očetova avtoriteta se zdi Le Playju »najpotrebnejša in najzakonitejša vseh socialnih oblastí«, »večnitemelj socialnega reda.« »Dobra družinska organizacija prinaša ob sebi dobro državno organizacijo.« Kako zelo naš pisatelj zanika moderno državo in njen atomizem, dokazuje njegovo programatično mnenje o takoimenovanih »socialnih avtoritetah«. To so osebnosti, »ki po svoji lastni kreposti postanejo zgledi privatnemu življenju; te osebnosti kažejo veliko nagnenje do dobrega pri vseh narodih, v vseh položajih življenja, nasproti vsem vladnim načinom; z zgledom svojega domačega življenja in svojega poklicnega delovanja, s svojim strogo vestnim izvrševanjem predpisov dekaloga ter tradicij in navad socialnega miru si pridobe ljubezen in spoštovanje vseh, ki jih obdajajo; v svoji okolici pomorejo blagostanju in miru do gotove zmage« (La méthode sociale 1879). Teh »socialnih avtoritet« Le Play ni našel v vrstah klera, tam je videl le zgledne »verske avtoritete«, marveč sredi strogo versko mislečih in po veri živečih lajikov, ki tem potom postanejo mogočna kristalizacijska središča. Neredko so bili veliki zemljiški posestniki, ki so se obnesli kot najboljša opora te socialne reforme, kot najnaravnejša središča, okolu katerih se je mogla snovati družba. Tri zdravilna sredstva je predvsem propagiral Le Play, ki so morala seveda vsa biti v korist njegovih »socialnih avtoritet«: splošna in radikalna decentralizacija javnega življenja, t. j. ustanovitev manjših živih političnih teles kot »vmesnih držav«, kot »držav v državi«, kot občin, ki se skupljajo okolu socialnih avtoritet, tako da je celokupna država samo še »sistem držav«, »komplikacija malih držav«; razčlemba družbe potom socialne nadredbe in podredbe, potom ideje patronata, t. j. potom vezave posamezne družine na socialno avtoriteto drugih družin, torej »upostava avtoritete na vseh stopnjah«; končno negovanje družinskega zmisla v najožjem in najmanjšem okviru. Le Playjeva »restavracija avtoritet« hoče »socialnim avtoritetam«, »naravnim in rojenim voditeljem«, zopet vrniti pravico in dostojanstvo; najvišja družinska, na dednosti slo- neča avtoriteta naj zaključi celo decentralizacijo. Ako bi odpadla sila v

moderni državi dejstvujočih revolucionarnih malikov in bi prišle naravne avtoritete zopet do svobode in gibanja, bi moral po Le Playju ob sebi zopet nastati socialni red, ki bi v vseh oblikah temeljil na legitimni očetovski avtoriteti. Ves razpad družbe izvira od tod, ker so v družini, gospodarskem življenju, državi vrgli s prestola očeta. Namesto naravne socialne hierarhije zasluge in kreposti, ki ob sebi postaja tradicionalna in dedna ter presaja in zvišuje strokovno vestnost od očeta na sina, vlada birokracija. »Oče je najodličnejši agent socialnega reda; socialni red ustanavlja srečo narodov le v toliko, v kolikor olajšuje družinskemu očetu obe njegovi nalogi: da tekom svojega življenja z zgledom in zbrano veljavnostjo dobre tradicije svojih prednikov nadaljuje in izboljšuje ter živi dalje v dediču, rojenem z vestno skrbnostjo, ki bo zopet od svoje strani svojim potomcem mogel in hotel predati npravstveno čistost in dostojanstvo svojega rodu.«

Družina, očetova avtoriteta in na teh pogojih se dvigajoča, v občine in dežele razčlenjena država imajo po Le Playju lasten, v sebi samem temelječ socialni zmisel in vrednost. Niti kler ne more nadomestiti staršev; ako v stiskah duhovščina manjka, mora oče duhovnika, ki ga nosi v sebi, zastopati. Iz te notranje samostojnosti očetove avtoritete, njene zunanje neodvisnosti celo od cerkve, izvira samostojna naloga družine in države v okviru socialne reforme. Le Play misli s Vogelsangom, ne da bi vsled tega postal državnosocialističen, na socialno reformo, ki naj jo izvrši svetna družba sama, četudi z blagoslovom in milostjo cerkve; ta reforma izhaja iz očetov in iz središča tvorečih »socialnih avtoritet« kot očetov višjega reda. To socialno reformo more država pospeševati s tem, da pušča prosto roko in se sama razčleni, t. j. da se kot moderno atomistično državno ustrojstvo razdruži in se preda deželam, občinam, družinam in stanovom. V tem zmislu zahteva Le Play, da se polagoma ukine naučni stroj. Oče, ki ga podpira duhovnik, je rojen učitelj otrok in voditelj drugih učiteljev, ne birokracija. Učiteljski poklic v modernih državah je pa prej obrt nego svečeništvo. Le Play govori naravnost o onemoglosti šole kot načela socialne organizacije, dokler bolj služi državi nego družinam.

Negovanje družinskega smisla je v veliki meri odvisno od ukoreninjenja družine v domači grudi in tleh in od gospodarske osamosvojitve družine. »Posest domačega ognjišča je pogoj za obstoj družine.« Po Le Playju je »med družino in domačim ognjiščem nerazdružljiva zveza«; v najemnih stanovanjih in kasarnah se prava družinska kultura ne more dolgo vzdržati. Razen tega zahteva Le Play podobno kakor Vogelsang »zvezo tovarne s hišno industrijo«, da se more gospodarsko življenje zopet organizirati po družinskih vidikih.

Potom družine naj se družba rekonstituira, s tem da pride upostavljena očetova avtoriteta v položaj, da more družinsko imetje in družinsko tradicijo zapustiti enemu sinu; državi

nasproti naj zavzame mesto družina kot moralna celota v svoji konkretni obliki kot občina, da se človek kot posamezen atom pred moderno veldržavo ne bo moral več pogrezniti v nič kot nihče: končno naj se družine v mestu in na deželi duševno in telesno ustvarjajočih stanov poverijo patronatu »socialnih avtoritet«, npravno in versko vodilnih družin.

Tako se glasi v velikih potezah socialni reformni program Francoza Frédéricica Le Playa, ki naj bi postal naši generaciji ljub in drag kakor oni našega mojstra Vogelsanga. Ne cerkev ob sebi, in abstracto brez krščanskega družinstva, ne politične stranke in socialna gibanja brez cerkve in družine, marveč samo v cerkvi, torej in concreto v fari združene, tudi v političnem in gospodarskem oziru kot celota razčlenjene, avtarkni¹ organizem tvoreče družine so najodličnejše nositeljice socialne obnove, prave socialne kulture, ne pa posamezni ljudje.

¹ = nekako sam sebi zadoščajoči.

Franc Terseglav:

Vladimir Ljenin.

Ich bin das Schwert, ich bin die Flamme!
Nietzsche

I.

Genij in svetnik sta pojava, ki ju ne smemo meriti iz žabje perspektive, če ju hočemo količkaj doumeti, kakor lahko merimo talent. Mac Donald, ki je sijajen talent, je primeroma lahko razumljiv in tako sodbe sodobnikov kakor potomcev se bodo o njem skoro vjemale. Orjaški talent je bil Duns Skot, ki je, osemintrideset let star, zapustil za seboj nepregledno vrsto foliantov, obravnavajočih z nedosežno ostroumnostjo vse probleme vesoljstva od Boga do atoma. Tudi na njem je malo ta'nostnega in poražajočega. Svetnik, ki je lahko obenem tudi genij — sv. Avguštin n. pr. — je pa drugega sveta človek. V globino njegovega notranjega miru, izvirajočega iz pravičnega odnosa do božanstvenega prapočela vseh bitij, ne bomo nikoli proniknili in blagodejen vpliv njegove osebnosti na vse okrožje sprejemamo kot nezaslužen blagoslov. Blagoslov in prokletstvo obenem pa izvirata iz genija, ki ni svetniški, kakor Avguštin, ali pa po drugi srečni konstelaciji notranjih in zunanjih činiteljev uravnovešen, kakor je bil Goethe, ampak je genialen ravno po tem, da je izvestna stran njegove biti razvita popolnoma v neskladu z vsemi ostalimi do grandioznih — ali kakor pri Ljeninu — naravnost do pošastnih razmerov. Svetnik je etično kolikor sploh mogoče usovršen; dobro, ki je udejstvuje, se ne uveljavlja na račun drugega dobrega; izvira iz dobrega, se poslužuje samo dobrega in rodi samo dobro. Drugače nesvetniški genij, kojeja pot je vseskozi tragika, neka velika notranja neskladnost, iz katere izvira tudi nesorazmernost njegovega življenjskega dela do sodobnega sveta. Tudi v svetniku je notranja borba, in njegova svetost je tem večja, čim večje so ovire notranjega in zunanjega značaja, katerim odoleva; toda tragike v njegovem življenju ni, ker se vsaka borba v njem konča z vsestransko zmago dobrega. Genij pa je enostranski, njegov ethos je nedovršen, velik v dobrem, je obenem velik v zlem; in če svetnik deluje,

gnan od nebeških sil, se zdi, da je genij — čeprav tudi orodje v rokah Večnega — obenem podvržen temnim gonom gole, neizčiščene, na igri dobrega in zlega snujoče nature, zemlje, kaosa. Talent pa je manj človek navdihnjenja, elementarne sile in neodoljivega vpliva, kolikor sistematičnega dela, neumornega vežbanja, preračunanih metod in vztrajnega počasnega uveljavljanja; v njem ni tiste velike notranje napetosti, ki vlada v naturah, iz katerih se razvijejo tako veliki svetniki kakor demonični geniji.

Med slednje spada Vladimir Ljening. To so ljudje, iz katerih se lahko po okoliščinah iztešejo ali veliki svetniki ali veliki zlodeji ali pa geniji, niko'i pa ne povprečneži. Raskolnikov se nekje vprašuje, kaj je neki razlika med genijem ali zločincem, med Napoleonom, ki pošilja zaradi svojega imperija na morišče milijone ter za to dobiva spomenike, — in revežem, ki ubije skopo staruho, katéra ne privošči živeti na sebi ne drugim, zato pa zasluži vešala...? Ethos brezpogojno prepoveduje to in ono dejanje, v etični strukturi o s e b pa je res velika razlika, in sicer: zločinec, naj bo majhen ali velik, je po svojem bistvu asocialen subjekt, njemu popolnoma ali vsaj v občutni meri manjka socialnega ethosa, on je sebi vse in vse drugo nič; komur pa manjka socialnega ethosa, temu manjka ethosa sploh. Pri zločincu se meri odnos med seboj in bližnjim i z k l j u č n o po koristi »jaza« (so tudi zločinci, ki na ubijajo), ne tako pri geniju, naj je še tako nesvetniški, zemeljski, brezobziren.¹ V Ljeningu imamo pred seboj tip človeške osebnosti, v kateri je bil socialni ethos p r e k o vsake navadne mere razvit na škodo drugim, istotako nujnim stranem popolnega ethosa, brez katerega ni vsestransko, dovršeno moralnega človeka, še manj seveda svetnika. In v tem oziru je Ljening nenavaden pojav v najvišji meri, ki je združeval v sebi intuitivnost in elementarno moč genija, metodičnost in vztrajnost talenta, npravstveno vznešenost za svoj zamisel bodočega človeškega soživljenja in skoro popolno pomanjkanje etičnega čuvstvovanja glede na sredstva.

II.

Pred duševnim očesom Ljeninga niso obstajali posamezniki, usoda posameznih oseb, gorje in radost poedincev, kakor je pravilno videl Gorkij; zanj je obstajalo samo človeštvo, velike mase, celokupna družba; operiral je izključno z neskončno velikimi števili. V občni socialni blagor, v socialno dovršenost, v popolno družbo bodočnosti, v to, da se more in mora doseči, je veroval s strahotnim fanatizmom. V tej veri sami na sebi je ogromen etični moment; tam večji, čim višji in praktično nedosegljivejši se realistu zdi končni ideal. V tem oziru se Ljening od Mac Dona'da čisto nič ne razlikuje; tudi Anglež piše o sebi: »Mi smo stranka idealov. Mi smo stranka, ki daleč od zemlje snovi živi v socialni organizaciji, lepši in popolnejši nego katerakoli organizacija, katero je človeštvo kdaj poznalo.« V tej bajni deželi idealnih socialnih odnosov živi tudi Ljeningov duh, in njegova zahteva, da posameznik delaj le z ozirom na celoto, da misli bolj na druge nego na sebe, da svojega blagra ne loči od splošnega — je tako visokega moralnega značaja in pomena, da radikalizma v tem oziru ni nikoli preveč, da ni zmeta, če kdo terjá socialnega čuta in ravnanja v najvišji meri, če kdo postavi za vrhovni ideal dosego najpopolnejše stopnje soživljenja ljudi na osnovi socialne solidarnosti. Etična zmeta Ljeningovega genija ne leži v njegovem utopizmu, ki ga je le zanesel do praktičnih zmot, ampak leži v načem drugem: da je prezrl, kako ljubezen do vseh, do celote, do človeštva, ravno v sled svoje vseobsežnosti in ravno t a k r a t, ko je razvita do največje stopnje in stremi po najpopolnejši družbi, nu'no terjá ozira do vseh in do vsakega, da ne sme težiti za splošnim blagrom, ne da bi na kakšen način povečala objektivno srečo, povzdigo, usovršenje tudi tistih, ki stoje geniju na

¹ Tudi Napoleon ni šel za lastno močjo nad svetom s a m o zaradi moči.

poti kot vzdrževalci, soudeležniki, podporniki obstoječega socialno nedovršenega, krivičnega družabnega reda, ki ljudi zaslužuje skoro nevedoče in nehotiče — da so le kolikortoliko dobre volje; na vsak način pa stoji tudi pred genijem pri ustvarjanju njegovega socialnega zamisla s plamenečimi besedami zapisana sinajska zapoved: ne ubijaj!

Vse drugače rešuje socialne probleme svetnik. Svetnik daje od svojega bogastva vsem, prav vsem, če le količkaj hočejo. Privilegiji stanov, kvarni gmotnemu in moralnemu napredku drugih, izginjajo pod vplivom svetniške propovedi in dela brez bolečin, krvi in trpljenja (nekaj sitnosti in neprijetnosti pa tudi svetnik prizadeva); in kdor je vsled njega izgubil čast, bogastvo, ugleden položaj v družbi, pridobi zato na ethosu, na duševni veličini, na zmožnosti do žrtev in podvigov, ki preobražajo počasi celokupno družbo. Revolucija duhov, ki je po njej stremel tudi rdeči car v Moskvi, se po svetniku izvrši ne samo temeljitejšo, ampak tudi vsestransko, premostuje prepade, se razprostira na vse stanove, in ne žali osebe, temveč preganja zgolj zlo kot neosebno počelo in moč v veselstvu. Krivični družabni red lahko svetniško propoved, njegovo versko ustanovo, svetlobo njegovih nauk, boljše rečeno, njihovo učinkovitost, takorekoč zabiše, ovira, skoroda onemogoči ali izkazi, toda svetniški nauk in zgled sta kakor seme, ki nikoli ne umrje in je vedno zmožno, da v ugodnih okoliščinah požene novo življenje; pa tudi za časa navidezne smrti krožijo njega sokovi neopaženo po celem družabnem organizmu, se borijo tiho z zlom in nevidno ustvarjajo pogoje ter vzdržujejo odporne sile v svrhu končne zmage. Podobno kakor svetnik ali verski ustanovitelj bo etično vsestransko razvit genij ali talent, kakršen je n. pr. bivši strojnik Thomas, ki zdaj upravlja britanske kolonije, svoje sanje o lepši družbi uresničeval s čim manjšimi žrtvami na ljudeh, s previdno uporabo vseh sil naroda, s čim najbolj mogoče velikim spoštovanjem do preteklosti, ki vsebuje vrednote, na katere mora bodočnost zidati svojo stavbo socialnega in moralnega napredka človeštva. Kolik ethos tiči zato v besedah, ki jih je ta angleški delavski voditelj, sedeč poleg vališkega princa, izustil ob priliki kolonijalne svečanosti v Londonu: »Jaz sem svoje mesto prevzel s ponosom in hvaležnostjo; s ponosom, ker lahko zdaj pogledam nazaj na čas, ko sem kot vajenček devetih let začel; s hvaležnostjo napram ustavi, ki je omogočila, da je bivši mazač strojev danes lahko minister!« Toda te besede, ki bi jih Ljening ne bil nikoli izgovoril, ne zahtevajo samo tega, kar smo imenovali vsestransko dovršen ethos, marveč tudi ugodnih zunanjih okoliščin, če človek ni ravno velik svetec, to je, sveti genij. V ruskih okoliščinah pa bi razen svetca jedva kdo, tudi najumnejši angleški labourist ne —, mogel s kakršnokoli metodično evolucijo zlomiti tiste pošastne preteklosti, ki nosi ime carizem.² Kajti evolucionist nisem samo lahko, marveč kot moralno bitje

² S tem ni rečeno, da revolucija mora biti krvava; imamo tudi nekrvave revolucije, dasi vsaka zahteva ali prostovoljnih žrtev na imetju, socialnem položaju, zgodovinskih privilegijih, pridobljenih pravicah in podobno ali pa jih izsili proti volji prizadetih. Po svojem končnem rezultatu se družabna evolucija v smeri socializma od revolucije sploh ne loči, marveč zgolj po časovni razdalji izvršujočega se procesa družabne preobnove, vsled česar rezultat, dobljen po evoluciji, posameznike manj prizadene, žali in oškoduje ter celotno stavbo družbe manj pretrese. Metode socialne revolucije so zato veliko nasilnejše, dasi jim je končni cilj isti. Od konca srednjega veka dalje merijo vse družabne preobnove v Evropi hoté ali nehoté na eno in isto. Krvave žrtve, ki jih revolucije ponavadi zahtevajo, slede iz odpora in protiodpora, narodovega značaja in drugih prigodnih okoliščin. Prva (marčna) ruska revolucija je bila nekrvava, ker je bila izvršena odzgoraj in ker so se vladajoči sloji sami odpovedali nekaterih svojih privilegijev; to pa je bilo tem lažje, ker se posestno in socialno stanje sploh ni veliko izpremenilo. Kakor hitro so pa stopile v revolucijo po zgodovinski preteklosti zagrenjene mase, je postala krvava. Vsestranski razvoj ethosa bo tudi krvavo revolucijo čimdaljebolj izločeval. Da pa vladani ljudski sloji ne znajo brzdati svojega nagona po krvavem maščevanju, so v

celó moram biti, da li se pa dejansko katerikoli prednačrtani zamisel družabne izpremembe udejstvi tako ali drugače, to mi več toliko v mojih rokah nego v rokah tistega, kar Oswald Spengler imenuje usodnost, kristjani pa od nekdanj previdnost božja, tisti supraracionalni faktor, ki pravzaprav kreče zgodovino in katerega samo racionalistične mušice ne vidijo, ki si zgodovinski razvoj predstavljajo po primeru procesov v kemični retorti. Tista toli proslavljena evolucionistična Anglija je bila prva, ki je vrgla po fanatičnem spoštovalcu stare zaveze bakljo revolucije v naš svet . . . Demonski genij je tu orodje v rokah usode, koje metode so po Apostolu nedoumljive in neizrekljive. Tudi Ljening je bil orodje, po katerem je Previdnost izvršila strašno kaznen nad strašnimi zločini treh predidocih stoletij ruske zgodovine. Kolikor ethos te tipe ljudi obsoja, toliko občutimo do njih svojevrstno čustvo tajnostne groze, če so po svojih siceršnjih darovih veliki. Če so pa le bolj majhni, kakor n. pr. ona šiba božja za Nemce, ki se imenuje Raymond Poincaré, in ki nima gotovo nič manj človeškega gorjá in stradanja na vesti kakor ruski diktator, vzbuja pri enih samo z ničemer drugim nepomešano sovraštvo, pri drugih pa, ki v njem vidijo zaščitnika svojih plemenskih in socialnih interesov, celó navdušeno priznanje in odobravanje, četudi so sicer etično dovršeni ali pa se za take imajo. Ali ni veliko sicer dobrih ljudi, ki bi radi videli Benita Mussolinija ali njemu podobnega na čelu zapadnega imperija kakor nekdanj Karola Velikega, dasi laški diktator po brezobzirnosti svojih metod napram svojim sodržavljanom, ki mu ni sveto niti življenje niti imetje, ne zaostaja kvalitativno prav nič za Ljeningom?*

III.

Nameni usode in okoliščine so torej, ki jih moramo pri vsestranski objektivni razložbi tega izrednega človeka vzeti v račun. In kar se okoliščin tiče, je bil ta največji socialni revolucionar sveta, oznanjevalec vesoljnega bratstva in vsečlovečanske republike pravi in celi Rus kakor je bil Peter, ki mu je čudovito podoben. Oba sta razbila staro Rusijo in ustvarila novo; Peter pa je delal za Ljeninga, kajti Peter je nehote ustvaril vse bistvene pogoje za veliko rusko revolucijo. Ljening je bil ruski inteligent, ki je v svoji osebi ponovil vso zape-

veliki meri krivi tudi vladajoči sloji, ki se, kakor vemo, čestokrat ne boje krvi, da vlast pridobe, utrdijo ali ohranijo. Sklicevanje na »legitimnost« ne drži vedno, ker si to pravo čestokrat ustvarijo tisti, katerim je v prilog. Bolj drži od skolastikov toli podarjani ozir na splošni blagor in na »maius malum evitandum«. — Opomba avtorja

* V tem oziru je skrajno karakterističen slavospev, ki ga je napisal Mussoliniju znameniti italijanski publicist Aurelio Palmieri v zagrebškem »Obzoru«, št. 29, 1924. Tu je vodja fašizma naslikan naravnost kot katoliški preporoditelj Italije v nasprotju z don Sturzom! Jasno se razbere iz članka tendenca pripisati Mussoliniju vlogo nekekega zapadnega anti-Ljeninga, ki bo združil okoli sebe katoliško latinstvo ali pa morebiti ves zapad v svrhu uresničenja svojega antisocialističnega družabnega zamisla. Spoštovani avtor pa se po našem mnenju ne bo mogel ogniti kot katolik sledeči dilemi: da, obsojajoč Ljeninga zaradi njegovih metod, obsodi tudi Mussolinija (kajti z etičnega stališča je samo gradualna razlika, če dam ubiti 10.000 ali 1.000.000, ker je to bolj od zunanjih okoliščin odvisno) — ali pa da Mussolinija opraviči z ozirom na njegov končni cilj in tako tudi Ljeninga opraviči. Drugače je, če bi hotel Palmieri oba moža samo razložiti — toda on tega v pričujočem članku ne dela, sicer ne bi postavil v središče katoliškega preporoda v Italiji — Mussolinija. Mussolini se od Ljeninga s stališča ethosa vsestranske ljubezni in prizanašanja osebam čisto nič ne razlikuje, marveč samo po 1. političnosocialnem zamislu (Mussolinijev je romanski, individualistično-nacionalen in hierarhičen, Ljeningov slovanski, socialističen, kosmopolitičen in izenačujoč); 2. po zunanjih okoliščinah njunega dela (Ljening je imel premagati neprimerno večje ovire) in 3. po stopnji osebne energije, seveda tudi po kompoziciji značaja. (Mussolini je brutalen latinec, Ljening pri vsej kruti brezobzirnosti tudi skrito-mehak; napram ženi, sestri, prijateljem, deci . . . Sicer pa je prav ta stran najbolj zagonetna pri Ljeningu. Ali ga stane neugmiljenost do nasprotnikov kakšno notranjo borbo ali pa se konflikta z ethosom tu sploh ne zaveda, kakor pravi Černov v »Volji Rossiji« 9. februarja 1924?)

trovsko zgodovino preganjanja nešteti predidocih rodov ruskega razumnštva in je velik del te zgodovine pretrpel sam na sebi: zgodovino večstoletnega sramotnega poniževanja človeške osebnosti, njenega moralnega dostojanstva, svobode; telesnih muk, šibanja, onečaščenja, obešanja in razstreljevanja ter izganjanja; g. adovanja, hlapčevanja in metodičnega demoralizovanja mužika do stopnje živali. Za to cenó je bil namreč Peter Rusiji kupil »zapadno civilizacijo«, ki je obstojala v tem, da so veleposestniški privilegiranci in birokracija uživali zgolj njene zunanje blaginje, ne da bi se prešinili z njenim duhom svobodnega ustvarjanja, svobodnega sodelovanja, npravstvenega usovrševanja posameznika in družbe, kar je duša zapadne krščanske kulture. Rastla je ruska »država«, propadal je ruski narod. Globoko brezdnó je vedno bolj ločevalo maso od vrhov. Prvi revolucionar je bil Peter, ki je dvignil Rusijo preko noči iz tečajev, v katerih je doslej tekla, jo silil v obliko, do katere sama ni bila še dorasla, se rogal preteklosti in hotel ustvariti bodočnost s pomočjo hlapcev, od katerih so eni služili »Gosudarju« zgolj za plačilo, drugi pa se mu pokorjevali iz strahu, kateri je samo zakrival njihovo upornost. Pravoslavje je posodilo tej tvorbi »očetovskega samodržavja« čestitljivi sijaj mističnega verovanja, ki se je po faktuem brezboštvu in nemoralnosti tega sistema izmaličilo polagoma do golega tormalizma. Kar se je v tej državi imenovalo »reforma«, je bilo goli opičji odraz odgovarjajočih teženj na zapadu, zapoznelo in neodkritosrčno ter ruskemu bitju neprilagodeno; igra med reakcionarnimi in liberalnimi poizkusi carizma ni imela nobenega drugega namena nego izmenoma držati mužika v slepi pokorščini in ga izkoriščati za vladajoči sloj do poslednje srage. V ozadju se je pa rdečila na tej sliki kri, so se čuli stoki nedolžnih in je podmolklo bučal rastoči val bodoče revolucije — odgovor na Petrovo. Preden je ta tvorba razpadla, se je njena moralna gnjiloba zadnjič zasvetlikala v pojavu demonskega zločinca, sibirskega selškega voznika Griške Rasputina, ki je svojo živalsko pohotnost odel v mistiko »naboženstva« in bil ubit kot zadnji svetovalec carizma.

Čisto enostaven, lahek, samoposebi umeven je bil ta preobrat. Zdel se je kakor nenadna, vesela, bliščeča sprememba ruske scenerije. To pa je bila njegova slabost. Oblast je prešla igraje v roke buržuazne inteligence, evropskih in evropejizujočih liberalcev, prosvetljenih generalov in s socializmom ljubkujočih vojnih pridobitnikov. Ta revolucija, ki je za sto let zapoznela, ki jo je pospešil sir Buchanan v interesu zaveznikov, in ki po svojih končnih ciljih ni več odgovarjala sodobnim težnjam ruske kmetske mase, katera je zdaj hotela v svojo last v s o zemljo in p o p o l n o politično svobodo z a s e in ne za gospodu, — je svoje prireditelje obsodila vnaprej in ni bila več kot — teatralični efekt. Tu se bliskoma pojavi, kakor Napoleon pred direktorjem, emigrant Ljening, ki se doslej ni nikomur razen njegovemu najožjemu krogu zdel več kot eden izmed tistih brezštevilnih ruskih socialističnih inteligentov, ki preobračajo svet v svoji bujni, od mesijanskih idej napolnjeni domišljiji, polni protislovij in nezmožni vsakega stvarjalnega dejanja. Toda, čim se je pojavil, je bilo vse njegovo, kajti ruski »prostoljudin« je videl v njem sebe, skrito moč ruske bití, posebljenje njegovih sanj o »božjem carstvu na zemlji«. Ni pa prišel mož s krščanskim evangelijem božjega kraljestva, kakor so ga pričakovali Čadajev, Dostojevskij, Solovjev, Aksakov, slavjanofili, ampak z Marksom in zapadno znanostjo pozitivizma, historičnega materializma, racionalizma. Peter se je pojavil v ruski zgodovini vdruživ.

IV.

In kakor ob nastopu prvega so padale glave tudi zdaj, le še v večjem — džingiskanskem — stilu, milijoni so pomrli v ječah ali v državljanski vojski, drugi so morali v izgnanstvo. On pa je ustvarjal s v o j »marksizem«, delal kakor prvi Peter vztrajno, brez prestanka in ne prizanašajoč sebi, odolel vsem oviram, svoje delo sam popravljal, tudi po potrebi preokrenil, s celim narodom ravnal

kakor s testom, ki ga mesi stvaritelj, kakor hoče, careval bolj nego katerikoli car pred njim. Ali je njegovemu delu usojeno to, kar je bilo Petrovem, ali pa je ustvaril nekaj, kar bo preživelo njegov čas in preko mej Rusije ušlo v tvorbo nove človeške družbe, ki se izobliči v bodočih stoletjih? To je vprašanje, ki odloča o resničnem zgodovinskem pomenu moža, ki je po svojem umu, delovni sili in energiji gotovo velikan, kakor je strašen po pomanjkanju tistega ethosa, ki terja prizanašanje in ljubezen do življenja, mišljenja, stališča vsakega človeka, spoštovanje do prošlega in vpoštevanje pričujočega, počasno notranjo reformo duha in posvečevanje src kot nujni predpogoj vsake vsestranske socialne reforme. Na to vprašanje se danes končnoveljavno in v celotnem obsegu ne more odgovoriti; vendar pa so dani nekateri sigurni znaki, po katerih se more tudi njegov zgodovinski pomen vsaj v nekaterih ozirih približno prav naznačiti.

Najprej je gotovo le sreča za Rusijo, da je Ljening izvil oblast iz rok salonskim puntarjem iz demokratične in demo-socialistične inteligence, ki je — ne toliko iz ozirov na ethos kolikor po srečnem slučaju — izvršila revolucijo brez krvi, ker so vsi »verni sluge« carja ob prvem signalu strahopetno izdali. Neizprosna najvišja Pravičnost je tudi to nezvestobo poplačala po krvnikih sledečega boljše-viškega prevrata. Kar se prve — takozvane marčne revolucije — tiče, njen brezkrvni potek ni mogel odtehtati pomanjkanja prave smeri, odločne volje in samotvorne moči pri njenih aranžerjih. Liberalno-konstitucionalno meščanstvo je videlo njen cilj v zameni absolutizma po »tretjem stanu« od vojne obogatele veleindustrije, napol liberalni napol socialistični »social-revolucionêri« pa so omahovali med buržuazno in proletarsko republiko — omahovanje pa je največji greh v revoluciji. Bili so to tipični ruski inteligenti, vajeni zgolj podtalnega zarotništva, nedisciplinirani govorniki, brez sledi kakšnega vladavniškega talenta, goli fantazeri, ki so se sami medseboj mesarili, in so bili po vsem svojem bistvu narodu pravtako tuji kakor so bili carski podrepaniki — nesrečne žrtve stoletnega preganjanja, ki je pohabilo njihovo dušo. Ko se je peljal Ljening skozi Nemčijo nazaj v domovino, ni nihče slutil v njem kaj več nego te vrste tip, ki bo le povečal anarhijo v legijon strank razcepljajoče se revolucije in jo napravil godno, da zopet ukloni svoj tilnik pod jarem carizma. Iz te revolucije pobunjenih robov, Ljvovih, Miljukovih in Kerenskih, bi se ne rodilo ničesar drugega nego neka lažidemokratska bodisi monarhistična bodisi republikanska Rusija, ki bi jo vlekla za seboj velika antanta, jo izkoriščala do poslednje možnosti in jo ogoljufala za sadove v potokih prelite krvi na galiških in pruskih poljanah. Tega ta slepa revolucijska meščanska inteligenca ni videla, pač pa mužik v strelskih obkopih. Odslej postane ta »siva«, zanemarjena, teptana masa kmetov prvič v zgodovini Rusije njen edini in resnični gospodar. Njeno misel, njeno voljo, njen življenski pogon, bodočnost njeno, pa posebuje Ljening kljub »historično-materialistični« navlaki, privlečeni iz Evrope. Njegova diktatura je v službi mužika, iz njegove duše porojena, njemu potrebna. In tudi Ljeningovi nasledniki bodo samo orodje njene življenske volje. Le s tem, da je vzel krmilo revolucije iz rok brezglavi in brezinicativni revolucijski inteligenci, je Ljening rešil Rusijo pred progresivnim notranjim razpadanjem (neruski narod!), pohlepom soseda ob tihomorski obali in eksploatorskimi nameni zaveznikov. Sicer je za to doprinesel ogromne žrtve, toda potrebne so bile, in ravno pogum, ki ga je ob tej priliki pokazal, ne plašče se vpitja nasprotnikov, da je »izdal matuško Rusijo«, ga označuje kot velikega človeka.

Baš ob brest-litovskem miru se začenja tudi njegov pomen za svet. Njegovo geslo vojna vojni!, ki ni razjedlo samo discipline ruskega vojaka, marveč se je zaneslo na vse fronte sveta, je konec splošne morije bolj pospešilo, nego zmage na francosko-nemški fronti. Množice so takoj začutile, da tukaj ne deklamirajo pacifisti, ki so v tistem času obenem z denarjem in ljudmi podprli vojsko, marveč da oznanja mir silna volja, ki je narodom odkrila, da so brezvoljna čreda v rokah

par denarnih mogotcev, in ki je hotela sile proletarijata osvoboditi za borbo na »notranji fronti«. Da je Ljening šel za uresničenjem marksizma, oziroma komunizma kot sistema, v tem njegova epohalna važnost ne obstoji, in tisti, ki ga zato slavijo ali grdiijo, ne razumejo ne njega ne njegovega dela. Vteleševanje te nemške učenjarske teorije je tisto, kar je najmanj pomembno na njem, najmanj trajno in goli eksperiment. Tudi niso umirali ljudje za ta eksperiment, kakor niso umirali za časa francoske revolucije za brezštevilne ustavne načrte, politične programe in iztuhtane sisteme enciklopedistov, konventa itd., marveč za vse kaj drugega: za bodočo republiko celokupnega človeštva, zedinjene države celega sveta, federacijo svobodnih narodov, za bodočo nadnacionalno državo in parlament vsega človečanstva, za čemer gre Mac Donald ravno tako kakor je šel Ljening, za čemer so šli pred tem ateistom najgorečnejši pravoslavni krščanski vidci. Kakšna bo konkretna oblika tega socialnega, političnega, gospodarskega reda, to bo določil nadracionalni razvoj življenja in Ljening se je taktično zmotil ravno v tem, da ga je hotel — čisto tako kakor Peter svoj zamisel — sam predoločiti, racionalno prednačrtati in z vso brutalnostjo ruske narave izsiliti, dočim ima angleški mislec neprimerno več smisla za to, da se (kakor pravi sam) »družabna dinamika roga vsaki socialistični ali nesocialistični dogmatiki«. Da pa bo ta bodoči razvoj vseboval temeljnje smernice, ki so jih ti možje, kateri odvarjajo novi vek, predslutili, o tem za pametnega človeka ni nobenega dvoma. Tudi sedanja zapadnoevropska reakcija nevede in nehoče dela za ta cilj. K njemu vodijo danes vsa pota. Žrtve, ki jih je zahtevala svetovna vojna, zanetena od imperializma velekapitala in boljševiška revolucija ter one, ki jih zahteva sedanje »mirovno stanje« sveta — so vse položile življenje za ta cilj.

V.

Ljening spada v vrsto onih, ki so na razkrižju dveh epoh z ognjem in mečem razorali tla za nova semena. Nobene velike epohe ni v zgodovini, kjer bi se ne bili pojavili taki duhovi. Podobni cesarji kakor Ljening so pripravljali na podoben način tla vsakemu preporodu družbe v vseh epohah dvatisočletne zgodovine krščanskega sveta. Toda Ljening je bil istotako kakor Peter obdarjen tudi z izredno zmoglostjo ustvarjanja in kakor ni vse propadlo, kar je sezidal beli car, tako ne propade vse, kar je zasnoval rdeči. Kaj, bo povedala bodočnost. Gotovo pa je, da brez njegovega mogočnega sunka, ki je dvignil »temne mase« iz globine na površje državnega življenja, ne bi bilo že danes v Angliji vlade strojnikov, rudarjev in kovinarjev — da bi ne bila stopila na plan Azija z zahtevo po samoodločbi njenih podjarmljenih narodov, da bi se ne bila dvignila Kemalova Turčija, da bi ne bili od Tihega oceana in mongolskih step do afriške puščave in ameriških prerij sužnji belokožcev dvignili svojih glav in terjali svoje osvobojenje po pobudi Ljeninga, tega tipično nacionalnega Rusa, ki je bil največji kosmopolit novega veka.

Za Rusijo posebič pomeni Ljening največ kot vzgojitelj čisto novega pokolenja. Carizem je bil vzgojil leno, hlapčevsko, razbrzdano, nepomično, zgolj rezonirajočo in potuhnjeno ter korupciji vdano inteligenco, Ljening pa je prisilil ljudi k trdemu in smotrenemu delu, k smislu za skupnost, pridnosti, disciplini in samozavesti; v tem je največji dobrotnik svoje domovine. Tudi obnova miselnosti in нравstvenega preobrata v krogu od njega tako neusmiljeno preganjane emigracije ima svoj neposredni povod v njegovem nastopu. Ruskemu meglovitemu in brezmočnemu mesijanizmu je pokazal, da je treba delati in ne samo blésti. Če bi od Ljeningovega dela vse propadlo, to ostane, naj zavlada za njim kdorkoli in karkoli. Ta Rusija mravljično delovnih ljudi je dosegla danes položaj v krogu velesil, kakršnega bi ne bila imela, da ni zvrгла s sebe jarma samodržavja in meščanske inteligentne psevdodemokracije obenem.

Propadel pa bo po našem trdnem prepričanju od Ljeningove stavbe zapadnjaški, intelektualistični, po dekadenci oficielnega pravoslavstva pospeševani ateizem. Hoteč uničiti verstvo, je Ljening razbil samo negodno formo. Njegovo fanatično antikršćanstvo navešćuje novo, živo, dejavno krščanstvo, ki se poraja pod mućeništvom, pod silo strašnih razmer, pod ruševinami starine. V januarski številki ugledne »Contemporary Review«, 1924, opisuje Edward Bernstein iz lastne izkušnje, kaj je z vero v Rusiji (What of Religion in Russia?). »Enostavno dejstvo je, da se ustvarja v Rusiji novo življenje, nova družba... in da je vse to neprecenljivega pomena tudi za ostali svet«... »Kmetje in meščani niso zapustili vere in bogoslužja«... »K iverski Materi božji se gnetejo verniki«... Potem opisuje versko debato, prirejeno od komisarja za prosveto, o »bodoćnosti religije«. Dvorana je nabito polna kakor vedno ob takih prilikah. Rus odnekaj strastno debatira o Bogu; pod boljševiki še bolj kot kdaj prej. Nekdo začne debato z navdušenim dokazovanjem, da je predmet religije »Većno«. Za vsemi formami vere stoji realnost Većnega. Če kakšen narod nima verskih potreb, to ne dokazuje, da verske realnosti sploh ne obstajajo. — Nek pravoslavni svećenik goreće dokazuje, da umetnost, znanost, ekonomija ne morejo zadovoljiti src. V šumu posvetnega vrvenja se božji glas ne sliši. On govori v tišini in takrat lahko sleherno srce sliši njegov poziv: Človek, daj mi svoje srce! To je religija. Mnozica zamaknjeno poslušaja; tudi komunisti so prevzeti. — Nastopi tolstojevec, ki dokazuje, da tako država kakor cerkev delata človeku silo. Le resnica, ljubezen, mir moreta roditi boljšo družbo. In tako dalje. Konćno se oglasi komunist z običajnimi frazami o nebesih na zemlji. Nasilje proti veri opravićuje z revolucijo; zdaj je vera baje svobodna; veruj, kar se ti zljubi. Kar se tiče komunistov, pa noćejo vedeti o »tiranskem Bogu«, oni verujejo samo v človeka, ki se dviga. In tako dalje. Komunisti seveda ploskajo... Potem slišimo o vstajenskem bogoslužju, ki se z vsem sijajem prošlosti praznuje v cerkvi Krista Spasitelja. Komunist pa zunaj ljudi odvrća od poseta in jih preprićuje o »temni vlasti svećeništva«. Cerkev pa je vseeno nabito polna. Konćno pa meni B., da se mu zdi, kakor da v Rusiji pravzaprav ne gre za vprašanje, ali vera ali nevera. Mož se tu moti, resda. Toda dosti resnice je v njegovi trditvi, da se po padcu despotizma tako na državnem kakor na cerkvenem polju v Rusiji počasi razcvita novo življenje pod gesli poštenega dela, socialne pravićnosti, praktiće ljubezni do splošnosti, vesoljnega tovarišstva in moralnega dostojanstva človeka, ki dejansko koreninijo v verskem ćutu. Na ruski cerkvi je, da premagaja ateizem, ki plava nad tem. Pregarjanje je otvorilo nove vire življenja. Pod carizmom je prava, dejavna vera umirala, pomanjkanje vsakršne svobode in samodejavnosti je verski ćut pohabilo in udejestvovanje verskih sil zaviralo, nazunaj je vladalo naboženstvo, naznotraj despotiska samovolja, pohlep, leni materializem, robsko hinavstvo. Ljening je postavil, ne da bi hotel, rusko pravoslavje pred problem, kako zaćeti prepород človeka in družbe odznotraj, brez samodržavnih bergelj, v pomanjkanju in borbi, kakor je prerajalo človeštvo krščanstvo prvih vekov pod Neronom — iz lastnih sil in do korenine, doćim je pod carjem bleščalo samo na površju kakor zlato na segniti ikóni. Propasti pa sploh ne more kljub vsem ateistićnim orgijam »komsomola« — narobe, religiozni ćut se ravno v teh razmerah le še poglobi in mogoćni val svetovnega verskega preporeda pljuska tudi ob obali sovjetske republike.⁴ In tako je Ljening v tem oziru bil »del tiste sile, ki zlo hoće, a dobro stvori«.

⁴ Glej emigrantsko korespondenco »Ruskulta« g. Nikolaja Klimenko, Pariz, št. 448: »Ruska cerkev se nahaja v strašni krizi, a medtem so se narodova verska iskanja povećala z izvanredno silo; mora priti ali veliki notranji zlom ali pa novi veliki vodja.« — Tako je vedno: za providencijsalnim rušilcem starega, za ateistićnim revolucionarjem neizbežno sledi verski, etićni reformator, za demonskim genijem svetniški. — Opomba avtorja.

Ob tem človeku si se s pretresljivo močjo zavedel, kakšen veličasten Misterij vlada svetu in kako Previdnost vse ravna po svojih večnih smotrih. Ona kaznuje vsako etično krivdo; zločini revolucije se bodo maščevali prav tako kakor je bil maščevan zločin svetovne vojne. Nad kom, kako in kdaj, to je le Njej pridržano. Kar je dobro, pa ostane in nese sadove. Božji arhitekt gradi po neodgonetljivih zakonih s strašnim veličastvom. Rex tremendae maiestatis.

C. C. Martindale S. J., profesor na univerzi v Oxfordu:

Vzgoja v Angliji.

Vedno je težko podati pravo sliko vzgojnega sistema, kakor se prakticira pri enem narodu, pri drugem narodu: terminologija je druga, v podrobnosti se ni mogoče spuščati, vsak narod ima svoje posebne vzore in svojo miselnost.

Zgodovina ljudskega šolstva. Do reformacije je bila vzgoja v Angliji zadovoljiva in demokratična. Henrik VIII. je v pohlepnosti sešel po premoženju katedral in samostanov, ki so imeli svoje lastne šole. Njegov sin Eduard je vpostavil nekaj šol in vrnil nekaj zaseženega premoženja, toda te šole so bile nezadostne in pomanjkljive; Elizabeta je prepovedala katoličanom sploh imeti svoje šole, ali pošiljati otroke kam drugam v šole. Odtlej so katoličani prestali dolgo dobo preganjanja in so padli na nizko stopnjo izobrazbe. Njihovo število je končno znašalo samo 60.000, t. j. 1% prebivalstva. Danes štejejo 2.000.000, t. j. 5% današnjega prebivalstva. Kako je to prišlo?

Najprej nam je francoska revolucija poslala veliko katoličanov: samo škofov in duhovnikov je prišlo l. 1792 tekom dveh mesecev 6000. Lakota na Irskem in razvoj industrije v Angliji nam je prinesel nov dotok. Nadalje nam je l. 1829 prineslo emancipacijo: versko svobodo.

Odtlej so bile vse šole »voluntary«, svobodne, za katere se država ni brigala. Pripadale so anglikanski cerkvi ali raznim sektam ali pa tudi katoličanom. L. 1853 je vlada začela podpirati razne šole razen katoliških. L. 1843 je nudila pomoč vsem otrokom po tovarnah, toda s pogojem, da jih prej izpraša pastor iz protestantske biblije, krivica, ki je bila tem krutejša, čim večje je ravno v severnih krajih, kjer so katoličani večinoma naseljeni, število tovarn. Ustanovil se je komite, ki naj ščiti in vzdržuje revne katoliške šole.

Ustroj. L. 1870 je uredil posebni šolski zakon »Foster bill« šolsko vprašanje na sledeči način: 1. Otroci smejo pohajati samo take šole, ki jih je vlada pripoznala za primerne; 2. v krajih, kjer šolska stavba in oprava ni primerna, se mora osnovati krajni šolski svet, ki naj postavi; opravi in vzdržuje šolo in učitelje; 3. v ta namen se odmeri posebni krajevni šolski davek; 4. v teh šolah se poučuje nek splošni verouk na podlagi biblije brez dogme, a starši so mogli otroke temu pouku odtegniti.

Katoličani takih šol niso marali. Zahtevali so in še zahtevajo katoliško šolo s katoliškimi učitelji, s »katoliško atmosfero«. Končno se je po daljšem boju vpeljal »dualni sistem«, t. j. državnih in verskih šol, ki sloni na tem, da mora vsak najprej plačati za šole, ki jih ne mara, potem pa sme na lastne stroške zidati in vzdržati še verske.

Vsled tega dvojnega bremena so bogati Anglikanci in Nonkonformisti (sekte) opustili na tisoče verskih šol, revni katoličani niti ene. Nasprotno, ustvarili so nove. L. 1870 je bilo 150 katoliških šol s 83.017 otroci, l. 1890 že 946 šol z 223.645 otroci, danes je nad 1200 šol s 319.000 otroci. Tako so samo v Liverpoolu žrtvovali katoličani za svoje šole od leta 1870 500.000

funtov, da so si mogli ustvariti 42 šol za 40.000 otrok, in vse to je ponajveč dar revnih slojev, ki dajo redno na teden 1 pence, to pa radi, ker sovražijo državne šole in bi raje umrli kot jim zaupali svoje otroke.

Čeprav so od tistega časa do danes izšli novi šolski zakoni, se v bistvu dualni sistem ni spremenil, pač pa daje vlada zdaj vsem, tudi katoliškim šolam podporo in je v resnici velikodušna. V tem dualnem sistemu, da moramo z davki vzdržavati državne in lastne šole, sploh ni protikatoliške tendence. Nekatoliki pač ne morejo razumeti, zakaj mi raje izkrvavimo, nego da bi opustili eno samo katoliško šolo. Mislijo, da bi se mogli zadovoljiti, če poučujemo katekizem ob nedeljah ali če vlada dovoli, da sme duhovnik v državni šoli poučevati verouk. Pa mi se s tem ne zadovoljimo ter hočemo imeti katoliške šole, katoliške učitelje in katoliškega duha v celokupnem pouku. Toliko o ljudskih šolah.

Srednje šolstvo. Imamo seveda tudi katoliške srednje šole, podobne našim zavodom. Takih je v Angliji 450 s 45.000 učenci. Pa rabili bi jih še enkrat toliko. Tudi glede teh šol nas podpira vlada. Za vzgled take srednje šole navedem zavod sv. Frančiška Ksaverija v Liverpoolu. Župnija šteje 12.000 duš, je imela l. 1921 124.000 spovedi in 197.009 obhajil. V katoliških ljudskih šolah je 2340 otrok, v srednjih šolah pa 600 fantov. Povprečno 12 fantov postane duhovnikov na leto iz te šole!

Da spoznate nekatere posebnosti angleškega šolstva, naj omenim še posebne šole za bogatejše sloje. Te nimajo z državo čisto nič opraviti in obstojajo ali vsled svoje dolge tradicije ali vsled svoje važnosti. Takšna zavoda sta Eton in Harrow in še nekaj drugih. Ker je dostop do teh šol težaven, ne pridejo za katoličane posebno v poštev, zlasti ker jim manjka katoliške atmosfere, katere ne more nadomestiti družabna slava, da je kdo pohajal te zavode. Sicer pa se značaj teh šol zadnje čase počasi izpreminja, čimbolj stare aristokratske rodbine dežele obubožujejo. Vendar vzdržujejo benediktinci, jezuiti in oratorijanci tudi nekaj takih šol.

Učiteljstvo. Pred dvema leti je nadškof v Liverpoolu na 11. letnem občnem zboru zveze učiteljev izjavil, da ti učitelji in učiteljice odtehtajo celo armado duhovnikov; njim lahko popolnoma zaupamo usodo naših otrok v šoli in izven šole. Nikdo ne doprinaša takih žrtev kakor ti učitelji — dobili bi lahko trojno plačo v državnih šolah! In kako so te šole iz ljudstva, torej demokratične! Če bi škofje in duhovniki popustili, ljudstvo in učitelji iz ljudstva bi zahtevali verske šole. Na velikih shodih so bili vprav lajiki, ne škofje ali duhovniki, ki so vedno sprožili šolsko vprašanje, kak mestni občinski svetnik ali kak uradnik delavskih organizacij in ljudstvo je to pozdravilo z nepopisnim navdušenjem.

K temu so največ pripomogle naše učiteljske pripravnice. Žalibog imamo za moško mladino samo eno, za žensko pa devet. Navajam za vzgled pripravnico Mount Pleasant, ki jo vodijo nune v Liverpoolu. Izšolala je od začetka 4000 učiteljic. Mr. Mundella, minister prosvete (ki ni katoličan), je izjavil leta 1882, da je služila ta pripravnica za vzor vsem drugim pripravnicam v Angliji. Sir Joseph Fitch, Njegovega Veličanstva nadzornik pripravnic za Anglijo, je izjavil, da bi brez podobnega sistema, kakor ga ima Mount Pleasant, vsa ljudska vzgoja prišla na nič. Mr. Scott Coward, ki je zavzel pozneje isto mesto, je rekel vodstvu te pripravnice: »Vi veljate po vsej Angliji za trajni narodni aktivum. Dokaz temu je, da se vse sklicuje na vas, kadarkoli nastane kak nov problem glede vzgoje učiteljev ali učiteljic. Služili ste za vzor celi Angliji.«

Vseučilišča. V Angliji je okrog 20 vseučilišč. Težko jih je opisati, kajti naše pojmovanje vseučilišč je bistveno različno od kontinentalnega. Vseučilišče je pri nas torišče, kjer se vzgaja v es človek; ne gre samo za intelektualno nastane kak nov problem glede vzgoje učiteljev ali učiteljic. Služili ste za vzor celi Angliji.«

njih se gojijo najrazličnejši klubi in sporti, ki jim dajo jako polno in pestro življenje. To velja posebno za Oxford in Cambridge.

Mi katoličani nimamo niti upanja niti želje, da si ustanovimo lastno katoliško univerzo, najmanj pa tako, ki bi mogla tekmovati z Oxfordom in Cambridge. Ti dve sta prestari, prevzorni, preveč na višku, premočni, da bi sploh mogli misliti na kako tekmovanje.

Bistvo univerze je v tem, da pridejo vsi v stik z vsemi. Ali hočemo s tem reči, da so katoliški dijaki prepuščeni samim sebi? Poglejmo:

V Oxfordu so tri katoliške cerkve. Posvetni duhovniki imajo svoj zavod za vzgojo duhovnikov, benediktinci in jezuitje imajo svoje »halls« (zavode), ki so postale s posebno odredbo integralen del univerze, kakor so to vsi »colleges«; dominikanci in kapucini bodo v kratkem imeli podobne »halls«. Serviti in salezijanci so v neposredni bližini Oxforda; izmed treh ženskih samostanov služi eden kot penzionat takim nunam in dekletom, ki pohajajo univerzo. Nune se tako kakor dijakinje udeležujejo v polni meri vseučiliškega življenja, univerza pa je izdala posebno odredbo, da so nune dispencirane od uniforme (čepica in lahke črne jopič). Katoliški dijaki imajo nadalje svojega duhovnika in svojo kapelo, svojo dvorano, svoje društvo (Newman society).

Katoliški docenti so na tej protestantski univerzi dobro došli. Tako predava kapucin Cuthbert o zgodovini srednjega veka, dva jezuita sta predavala o bogoslovju in znanosti, jaz sam predavam redno o latinskem in grškem slovstvu in bom predaval ta tečaj o sv. pismu. Seveda posečajo ta predavanja dijaki raznih verstev. Naše geslo se torej glasi: p e n e t r a c i j a , ne pa konkurenca. Uživamo polno svobodo na univerzi, mržnja proti katoličanom ne obstoja: težave nam dela le to, da nekatoličani nimajo nobene pozitivne filozofije in nikakih jasnih pojmov. Analizirajo in kritizirajo, pozitivnega pa nič ne vstvarjajo. Nevarnost za naše dijake ne tvorijo odkriti napadi, ampak atmosfera razkrajajoče kritike. Moralni nivo je dosti visok in univerza ga skuša vzdržati, kar se drugod ne more vedno trditi. Vice-chancellor (rektor) ima skoro srednjeveško moč. On ima pravico prepovedati igre, plese, predavanja, ki bi po njegovem mnenju utegnile škodovati, in te pravice se tudi poslužuje. On sme izgnati iz mesta osebe, ki po njegovi sodbi ne spadajo v tako mesto, čeprav niso v nikakem stiku z univerzo! Dijaki se kaznujejo, če pridejo prepozno domov, in če bi izostali dve noči brez dovoljenja, bi bili najbrž izključeni iz zavoda in s tem tudi iz univerze.

Omenim naj še, da so jezuitje pred kratkim sodelovali pri otvoritvi zavoda za inteligentne delavce, ki želijo v Oxfordu dobiti diplomu v sociologiji in ekonomskih vedah in ki se pečajo celo s psihologijo in etiko. Prihodnji podobni tečaj se otvori za delavce.

Do zadnjega časa so bili katoliški dijaki na drugih univerzah nekoliko zanemarjeni, a zdaj so se ustanovile po vseh univerzah skupine in so se med seboi združile. Imamo skupen list (Inter-University-Magazine) in smo se pridružili mednarodni Pax Romana.

Sicer moram priznati, da se ideja mednarodnega dela in zveze z inozemskimi organizacijami pri nas le polagoma užívlja. Dolga zgodovina našega preobnavljanja nas je privadila na osamljenic, kot organizacija smo nadalje zelo revni, katoliških dijakov je sploh malo in ne morejo mnogo potovati. Ravno taki kongresi kot je katoliški shod v Ljubljani, nas bo bolj zblizal.

Vi torej vidite, da je naš glavni trud šel za tem, da osiguramo našemu ljudstvu pravo katoliško vzgojo. Zdaj hočemo skrbeti tudi za izpopolnitev višje vzgoje. Zavedamo se, da moramo glede organizacije iti v šolo k našim drugorodnim bratom, ki naj nam pomagajo. Mi gojimo žive simpatije za nje in jih želimo še bolj spoznavati, radi bi pa tudi videli, da tudi nas razumejo in skušajo umevati naše težave in cilje.

Ob koncu naj omenim še to-le: Katoličani imajo povsodi dve veliki dolžnosti: Prva, da vzgojijo v svojih otrocih trden značaj, sposobnost, da s a m i sebe obvladajo, kontrolirajo, spoštujejo, da se zamorejo ustavljati izkušnjavam življenja, ko stopijo med odrasle. Neodvisen značaj je nujno potreben. Druga: Vzgojiti moramo razum v isti meri kot srce. Ne smemo biti samo otročje požojni. Razumeti moramo svojo vero kakor razumemo svoje stanovsko delo. Ne smemo se razvijati glede telesa, pameti, življenskih izkušenj, socialnih potreb normalno naprej do 20., 25., 30. leta, in ostati v verskem oziru na nivoju 15 let. Želimo »popolnega moža«, razumeti moramo, da si naravni in nadnaravni svet nista sovražna ali ločena in vzporedna, marveč se medsebojno izpopolnjujeta.

Razvijte vse, kar je v vas, telo s športom, duha z učenjem, dušo z molitvijo, zakramenti in aktivnim katoliškim življenjem! Naše življenje naj stoji v službi družbe in naj primumi katoliška načela na vse moderno življenje. Ne bodimo pesimisti, ne obsojamo kratkomaalo vsega, kar ni katoliško. Proučujmo, kar je dobrega v njem, sprejmemo to in izpopolnimo, dajmo mu duše. Bog ni postal človek, da bi uničil človeško naravo, ampak da jo poživi in ji da bujnnejše življenje. To mora biti tudi naš sistem vzgoje.

Pregled.

Socialni sistemi

Cosmopolita:

SOCIALNA MISELNOST RAMSAY MACDONALDA.

I.

Med vsemi praktično delujočimi socialističnimi strankami so mogoče angleške najbolj etično usmerjene. Sicer se v gotovem oziru ethos ne more odrekati nobeni socialistični stranki, na svetu, niti brezverskim boljševikom, ki skušajo s svojimi nasilnimi metodami udeleževati isto družbo, o kateri so sanjali do dna duše krščanski panslavisti in v kateri bi bili vsi ljudje kot bratovska družina samo eno. (Ta panslavizem kot iz slovanske duše vzrastlo pot k duhovnemu zedinjenju vsega mnogonarodnega človeštva so naši nacionalisti izkazili v cilj politične in kulturne nadvlade nad drugimi narodi po vzorcu pangermanizma, panlatinizma itd., dočim je ruskim mislecem tako nasilstvo nad tujimi narodi popolnoma tuje in narobe kot cilj postavljajo bratsko skupnost mnogovrstnih narodov in kultur v višji vse človeški sintezi.) Toda že Solovjev je glede na etični moment v sodobnem socializmu čisto pravilno opomnil: »Socialisti stoje s svojo obsodbo vladajočega gospodarskega reda in svojimi gesli proti neenakosti posesti, proti sebičnosti in nečlovečnosti posedujočih razredov na stališču moralnega principa in s prešinjeno sočutja za obremenjene in zapostavljene; če pa pozitivno stran njihove miselnosti vpoštev vramemo, lahko zapazimo, da je njihov odnos

do moralnega principa izpočetka dvoumen, potem pa postaja naravnost sovražen. (Opravdanije dobrá, 1898; XVI. Gospodarsko vprašanje z npravstvenega stališča.) To pohaja iz tega, ker moderni socialisti po svojem npravstvenem čuvstvu stremé za izboljšanjem ne samo družabnega reda, ampak tudi posameznika (to naši antisocialistični kritiki navadno prezro), po svojem umovanju pa izhajajo iz mehanistično-racionalističnega nazora veledenarne družbe, ki jo hočejo premagati.

Tega protislovja v sebi se moderni socializem čezdaljebolj zaveda; v taki deželi pa, kjer je vera imela tako velik vpliv na javno življenje kakor malokatera druga, v Angliji, do razvoja pravega materialističnega socializma sploh ni nikdar prišlo. Kako globoko pa živi ravno krščanska miselnost v večini angleškega delavstva, dokazuje med drugim ginljivi božični članek labourističnega voditelja George Lansbury v »The New Leader«, ki ga je prevedel St. Radić v »Slobodnem Domu« 9. januarja 1924. (»Mi vsi vemo, da največ miru in ljubezni v naše življenje ne prihaja ne od naše učenosti, pa tudi ne od našega praktičnega znanja, ampak od našega verskega mišljenja...« »Dete iz Betlehema ostane za mene sin božji, ki je na svet prišel zato, da nas uči... da je vsak človek naš brat, da je celo človeštvo kakor ena družina, da človeštvo obstoji in da bo vedno obstajalo po neki tajnostni zvezi z vladarjem vsemira in da je s prihodom božanskega deteta vsako človeško življenje postalo sveto in nedotakljivo...« »Božič znači, da je Jezus prišel na svet, da nas pouči, kako je naša prva potreba in dolž-

nost, da si vsi skupaj pomagamo k miru in človečnosti... da ne bogataš ne siromak ne najdeta sreče, ako jo z obema rokama pohlepno grabita, nego ako delata dobro sočloveku... da je sreča v tem, ako smo istinito nesebični in da je nesreča veliko imeti in veliko želeti... »V današnjem času se morejo narodi od Božiča naučiti tudi tega, da ne parlament ne zakoni niso to, kar nam donaja srečo. Parlament in zakoni morejo odstraniti mnogo zla, toda pravo dobro, pravo srečo ustvarjamo le mi s svojim poštenim vsakdanjim življenjem. In božične pesmi, ki danes orijo po Angleški, nas vse pozivljajo, da se združimo v delavski stranke, ki je velika zajednica Ljubezni, Dela in Miru.« Vsi ti borci za socialno pravičnost na britanskem otoku so pravzaprav potomci nekdanjih borcev za versko svobodo pod tiranskimi Tudori in Štuarti in duh, ki jih preveva v težnji za preobrazbo današnje družbe, je isti, ki je rodil v 17. stoletju toliko junakov v odporu proti vladajočim kraljem in njihovim cerkvenim »reformam«. (Ta misel gre skozi celo »History of the English People od Johna Richarda Greena«; v nemščino prevedena od A. Sterna, Berlin 1889.)

Mi smo že videli (S. M. I. 1924), kakšen velik činitelj je bila krščanska npravstvena zavest v zgodovini socialnega gibanja v Angliji po razmahu veleindustrije in kako je marksizem na angleških tleh čisto tuja cvetlica, ki prav ne uspeva. Spoj med marksizmom in angleško družabno miselnostjo je nekako umeten in prisiljen. Angleški socialisti so vedno pogačali važnost na preobrazbo celokupnega življenja, zunanjega in notranjega, ki kraljuje v duhu, v ethosu, v smeri in smotrih našega duševnega gibanja in poleta. Značilno je, da se je krog, iz katerega je izšel sedanjí voditelj delavske stranke, Ramsay Macdonald, imenoval »tovarištvu novega življenja« (Fellowship of the new Life) in da je zbiral okoli sebe prav izbrane duhove, pisatelje, znanstvenike, umetnike svetovnega slovesa (William Morris, Sidney Webb, Havelock Ellis, B. Shaw in drugi), torej ljudje, ki najbolj čutijo porajanje novega duha v družbi. V tem krogu je vzrastel R. Macdonald, današnji predsednik angleške vlade.

O filozofsko izdelanem gospod.-socialnem programu pri teh ljudeh ne moremo govoriti: taki sistemi so stvar nemškega génija. Marveč to so ljudje zdravega čuta za realnost in obenem idealnega poleta, ki pa ne vede po zanikanju zlé realnosti do anarchizma (Tolstoj), ali do ploskega zlitja s trpečim človeštvom po nekem vseodpuščajočem in onemoglem misticizmu (Dostojevskij) in podobno, temveč do premisljene in energične dejavnosti, ne da bi se dal vezati po ozkozačrtanih plotovih kakšnega sicer logično sklenjenega, toda od življenja odmišljenega sistema ali programa. Govorimo lahko bolj o smernicah, nego o naučnih težah, ki bi bile prirojene v vsestransko gotov sistem.

S tega stališča je treba presojsati članek, ki ga je R. Macdonald 16. dec. 1923 objavil o ciljih in metodah angleške Labour Party v znanih Hearstovih novinah v Ameriki. Te misli hočemo kolikor mogoče po smislu točno povzeti.

II.

Macdonald slika najprej posledice kapitalističnega načina proizvodnje, ki obstojajo v strahovitem propadanju ljudstva v fizičnem in moralnem oziru, s čemer so se pečale mnogobrojne ankete in parlamentarne komisije. Vprašanje je, v čem te posledice temeljijo. Macdonald ne misli, da je tega kriv kapitalistični sistem kot celota. On priznava, da je ta sistem doprinesel k večji izdatnosti človeškega dela, toda kot socialist želi, da bi blagoslov tega sistema bil pravičnejše porazdeljen, to je, da se njegove zle posledice odpravijo, ne pa, da se strmo glavi ves sistem, ki ga socialist sprejema kot zgodovinsko dejstvo.

Zlo stran kapitalističnega sistema vidi M. v tem, da je vzporedno s povečanjem produkcije, narodnega bogastva in materialnih udobnosti ljudsko življenje in značaj podredil mašineriji, tržišču in profitu. Zato se kapitalizem sam ne more nikdar dvigniti višje nad svojo svrhu, ki obstoja v profitu zaradi profita. Kadar postaja kapitalizem dobrohoten in dobrotvoren, neha za ta slučaj biti kapitalizem in postane samo individualna čednost. Lahko je veliki kapitalist darežljiv in človekoljuben, toda tega ne dela kot kapitalist in dokler je kapitalist. Kot kapitalist, naj bo sam gospodar ali član tvorniškega direktorija, gleda v delavcu samo posestnika delovne moči, ki se nabavlja kakor ogle, bombaž ali ruda in ki se kupuje in prodaja po konjunkturi na tržišču. M. označuje to kot kapitalistični materializem, ki meni, da ima gospodarstvo svoje lastne »prirodne zakone«, kateri regulirajo gosp. proces v »najboljšem« smislu po izboru »najmočnejšega«. M. to načelo ogorčeno zameta in slika nato, kako je to material. mišljenje razdrlo moralni pomen dela. Ker kapitalist ni plačal delavcu, ki se mu je prodajal za toliko in toliko plače, ničesar drugega nego to, kar je kapitalist želel in potreboval, ker nadalje ni plačeval nikoli več, nego to, kar se je iz njega izsililo, ker je s tem slabo plačanim delom množil le svoje zadovoljstvo v družbi, je delo postalo zoprni posel. S tem so se uničili moralni motivi dela, ki obstojajo zgolj v združenem delu, v zajednici truda in napore, v vzajemnosti uživanja njegovih sadov. Tako je delavec delo zamrzil. Kapitalisti so krivi nasprotstva med razredi, razredna borba je produkt kapitalističnega pojmovanja dela, kajti kapitalist je uničil s svojo sebičnostjo moralno dostojanstvo dela in povzročil razkol med seboj in drugimi v človeški družbi. Kadar napadamo kapitalistični sistem

zaradi zla, ki tiči v njem, ki je pa ne smatramo za absolutno nerazdružljiv del tega sistema, nas napadajo, da izživljamo razredno borbo. Toda z isto pravico bi mogli napadati zdravnika, ki izživlja bolezen, ker o njej govori in jo zdravi, kajti mi razredno borbo le konstatujemo v družbi in se zoper njo borimo.

Mi, nadaljuje Macdonald, stremimo za tem, da se v pridobitno življenje uvedejo zopet moralni motivi. Le, kadar delavec zopet sebe začuti kot del občestva, kadar bo užival primerni del družabnih prednosti, se bo mogel čutiti po delu osrečenega. Mi nočemo povečati razredne zavesti, temveč hočemo tvoriti zavest skupnosti. Vprašanje je o metodah. Nekateri mislijo, da se bi moglo socialnemu zlu odpomoči s tem, da se delavcu da delež na dobičku ali da se delavec, ki je že dolgo let na poslu, zasigura za celo življenje. Mi smatramo sredstva le za začasna in nevarna, ker bi vezale delavca na današnji kapitalistični sistem in bi ga tako le še okrepila. Delavska stranka izdeluje drugo rešitev, slonečo na združnem temelju (M. misli tu brezdvoma na cehovski socializem, glej Soc. Misel I., str. 126). Mi smatramo kapitalizem samo za prehodno stopnjo industrializma, kateri mora po razvoju slediti druga, boljša stopnja, ki se bo lahko držala in zraven maksimuma produkcije zasigurala tudi pravilno porazdelitev njenih plodov na splošno. Kapital se ne skuša uničiti, marveč le za celo družbo koristno uporabljati. Metode so evolucionistične, ne revolucijske. Delavska stranka meni, da je mogoče organski razvoj iz sedanjega kapitalistične stopnje industrije v kolektivistično stopnjo (po avtonomni upravi posameznih panog industrije po cehih), kakor se je moderni industrializem razvil iz srednjeveškega fevdalizma. Ta metoda obstoja v tem, da se na primernih točkah ločijo krepijo vplivi, ki povečujejo splošno dobro, naj se društvo nahaja na taki ali drugačni stopnji razvoja. Mi nočemo uničiti stroja, ki narodu donša toliko moči in bogastva, marveč izboljšati njegove funkcije. Rusija se vrača k blagostanju zato, ker boljše življenje začnejo uporabljati metode, katere mi zagovarjamo.

Socialistična država se sploh ne da ustvariti z enim zakonodajnim činom. Nacionalizacija nobene proizvodne panoge se ne da izvesti preko noči. Tkanina socialnih odnošajev je tako spletena, da se ne da samovoljno raztkati. Niti poedinec niti država se ne dasta preko noči izpremeniti, marveč morata rasti in rastoč se preoblikovati. Macdonald končuje sledeče:

»Naše največje vprašanje je, kako potom vzgoje in vezbanja mladeži razviti nam potrebno duševno moč in veščino. Labour Party je proti vsakemu birokratizmu; ona želi svobode. Toda ona vidi, kako kapital uporablja v svoji službi najbolj sposobne

moči, ne da bi jih dobro plačal. Labour Party mora torej, ako želi izvesti preoblikovanje družbe, združiti v svojih vrstah kar najbolj veliko sposobnost tehničnega vodstva podjetij skupaj z ročnim delavstvom, da se oba ta dva činitelja združita v zvezo za socialno službo. Tako se bo v novem redu zasigurala primerna večina v proizvodnji, energija in uspešnost pri prodaji in porazdeljevanju dobrin, ter inteligenca, ki bo stalno čuvala nad tem, da se stvari razvijajo z kar najbolj mogočo učinkovitostjo.«

III.

Če se v ta idejni program zamislimo, vidimo, da predstavlja to, kar mi imenujemo etični socializem. Jaz mislim, da je naša naloga, se vanj dobro vmisli in ga skušati primeniti na naše razmere. Ta program je po svojih končnih ciljih prav tako ostro antikapitalističen, kakor je program sovjetskega socializma; razlikuje se pa od njega bistveno 1 po duhu, ker izhaja izrecno od krščanskih zapadnih moralnih načel in 2. po metodi, ki je načeloma evolucionistična. Bila bi po mojem mnenju nujna in najvažnejša naloga sedanjega momenta, če bi vse ljudske stranke, katere tvorijo v Evropi povečini katoličani, sprejele tudi podrobnosti angleškega labourističnega programa, seveda prilagodene na naše industrijalne gospodarske razmere. Naj bi se o tem resno razmišljalo. V tem slučaju bi se morale ljudske stranke nasloniti pretežno na ročne in umske delavce in na mali ter srednji kmetijski stan. Tako bi se mogli združiti okoli njih vsi resno socialno misleči ljudje in bi se mogla pritegniti k ljudskim strankam večina delavstva, ki bi uvidela, da so na zapadu edino primerne etično-evolucijske metode socialne osvobodilne borbe v svrhu izpremembe kapitalističnega družabnega reda v socialistični. Kajpada je potreben popoln prelom z mentaliteto kapitalističnega ustroja družbe, s katerim ideološko ne more biti nobenega kompromisa, nasprotno le najostrejša borba do konca in v vsakem pogledu. Metodično je ta borba evolucionistična, idejno pa gre za fundamentalnim preobratom in se naslanja na ethos; da, vodi se baš v njegovem imenu! Krščanski socialisti morajo biti avantgarda, ki ima tej ideji priboriti med katoličani veljavo in z njo prekvapati katoliško politično javnost.

Jaz mislim, da gre tu za vitalno vprašanje, za bodočnost in razvojne možnosti ljudskih strank, ki lahko zgodovinsko-materialistično orientiranemu socializmu postavijo nasproti svoj socializem, odločilno vplivajo na preobrazbo dosedanjega marksizma v etično smer in se postavijo tako sčasoma zapadnemu socializmu na čelo.

Knjige

Rado Kušej: **Cerkveno Pravo katoliške in pravoslavne cerkve**, s posebnim ozirom na razmere v kraljevini SHS. Ljubljana 1923. Založba juridične fakultete. Natisnila tiskarna Makso Hrovatin. — Knjiga je izšla kot druga v vrsti učbenikov, ki jih izdaja juridična fakulteta naše univerze. Primeroma nizka cena za 488 strani obsegajoči in na prvovrstnem papirju tiskan učbenik je pri sedanjih cenah na knjižnem trgu naravnost skoro unikum ter je s tem vsem slušateljem teoloških in juridičnih fakultet omogočena nabava tega vsled razprodaje kodeksa dvakrat nujnega učnega pripomočka. Avtorju ter juridični fakulteti gre zato ne mala hvala. Žal le, da je bilo natisnjenih samo 1000 izvodov, ki so bili razen nekaj desetkov ob izidu knjige že razprodani. Na drugi pa ravno to dejstvo dokazuje, kako potrebna nam je bila ta knjiga. Učbenik je, kakor avtor v uvodu sam omenja, prva slovenska knjiga o kanonskem pravu in mirno rečemo, da moremo Slovenci s ponosom pokazati na to izborno uspelo delo svojega strokovnjaka, ki v mnogočem skoro popolnoma nadomestuje kodeks. Izredno vrednost pa pridaja knjigi okolnost, da se je avtor oziral na posebne razmere v naši državi ter dasi kratko, pa jasno in izčrpno podal temeljna načela pravoslavnega cerkvenega prava in organizacije srbske pravoslavne cerkve. Morda ne trdimo preveč, da Kušejevo Cerkveno Pravo tozadevno prednjači vsej cerkvenopravni literaturi novejšega časa. V uvodu učbenika podaja avtor opredelitev glavnih pravnih in cerkvenopravnih pojmov ter navaja najvažnejše bibliografije pomožnih ved cerkvenega prava ter najnovejše cerkvenopravne literature, s čemer je zelo ustregel teologom kakor juristom. V štirih knjigah, razdeljenih v oddelke in poglavja, razpravlja pisatelj sistematično o cerkvi in cerkveni politiki, virih cerkvenega prava, cerkveni ustavi in cerkveni upravi. Natančno je obdelano katoliško zakonsko pravo, ki samo obsega 165 strani. Tvarina, ki tiče pravoslavno cerkev

kakor viri, organi cerkvene oblasti, cerkveno združništvo in zlasti obširno pravoslavno bračno pravo, je zbrana v posebnih poglavjih. Avtor se je zlasti tu potrudil, da je besedni zaklad kolikor mogoče prilagodil originalnemu ter bo učbenik zato tudi hrvatskim in srbskim slušateljem razumljiv. — Pri opisovanju cerkvenih provinc v naši državi omenja avtor tudi tozadevni načrt o novem konkordatu, glede katerega se sedaj vrše pogajanja s sv. stolico. — Poslednji stavek paragrafa 105., kjer pisatelj govori o splošnih načelih združništva (redovništva) v pravoslavni cerkvi, se glasi: »Theodorus Studita je za pravoslavne samostane dokončno uredil notranje samostansko življenje.« Ta stavek bi mogel v zvezi s prejšnjim stavkom, ki govori o nadškofu Savi, kateri je spisal po studionskem redovnem statutu, sestavljenem od Teodorja Studita, »statut za samostan Chilandar, po katerem se ravnaajo vsi srbski samostani«, nepoučenega zavesti k pogršnemu mnenju, da je bil ta največji teološki duh 8. stoletja Rimu nasproten; sv. Teodor Studit pa je bil nasprotno velik zagovornik rimskega primata in ga rimsko-kat. cerkev samaj časti v svojem Martirologiju dne 12. novembra. — Zajemljiva je terminologija, ki jo avtor upotrebljava pri razpravi o cerkveni ustavi, kjer razumeva pod cerkvenimi zadrugami redove, kongregacije, tretje redove in bratovščine. Postulat o redovih in kongregacijah naziva preskusni čas, *professio religiosa* je zaobljuba, za pojem *religiosus* je ohranil izraz religioz in enako za religio *clericalis* klerikalna (morda bolje kleriška) religija. — Učbeniku je pridejano izčrpno stvarno kazalo. Delo zasluži, da bi je strokovnjak obširno ocenil. S tem zares reprezentativnim strokovnim delom je avtor izpolnil veliko vrzel v naši znanstveni literaturi, dal naši študirajoči akademski mladini v roke izborni učbenik, teologom in pravnikom pa ravnotako izvrstno informativno delo. Našim bratom in celemu slovenskemu narodu pa je s tem podan nov dokaz nesebične požrtvovalnosti naših znanstvenikov ter kipečega življenja naše mlade, razvijajoče se almae matris.

SMA.

S prihodnjo številko začnemo objavljati članke naših in nekaterih inozemskih poznavalcev predmeta o vprašanju verskonravstvenega prepoveda. S tem ustrezemo gotovo eni največjih potreb našega časa. Skušali bomo v vsaki številki objaviti po en prispevek ali dva ali več, kakor bo dovoljeval prostor. Svoje prijatelje pa prosimo, da nam ob tej priliki pridobijo novih naročnikov!

Uredništvo.

Nova Erotika. Spisal Ivan Rozman, Ljubljana 1923; založil Kleinmayr & Bamberg. — Kolikor jaz vem, je ta knjižica prva te vrste v slovenski literaturi. Pisatelj je iz kroga onih, ki so, ko so v sebi preživelih bakanal bogodtujenosti zadnjih dveh decenijev prošlega stoletja, po velikem razočaranju preko racionalističnega modroslovja, šopenhauerjanstva in moderne anti-materialistične literature više in više našli ob Bergsonovi intuitivistični filozofiji, švedenborskem misticizmu in esoteričnem krščanstvu Solovjeva pot nazaj do svojega boljšega jaz. Večkrat nekoliko pretirano preziranje strokovno-šolskih metod in neizjasnjenost v sebi nezadostno predelanih problemov, ki ga časih zavajata do kakšne plehkosti, prisiljenih paradoksov in utrudljivega kopičenja enega in istega, pa ne sme čitatelja motiti, da ne bi v Rozmanu videl to, kar po bistvu res je: odkritosrčen simpatični iskavec, ki pristno in resnično doživlja najbolj mučeca vprašanja bitja, sluti več Prihajajočega, zato večkrat precej temen, toda izredno zdrav in neobičajno velik optimist, ki mu je smisel življenja neskončno razumen, dober in lep. Ta smisel, pravi, se mu je odkril, ko je odolel svojemu zgolj-snovnemu, varljivemu in minljivemu jaz in prestopil v onostranstvo, ki pa po njem ni posmrtnost v tradicijskem smislu besede, ampak je latentno vsebovano že v tostranosti. To vesoljnemu bitju imanentno onostransko je središče Rozmanovega življenjskega nazora. Seveda je ta njegova onostranost v tostranosti lahko tako krščansko razumljena theozna v stan nadnaravnosti povzdignjene narave — kakor našim pojmom tuja pantheifikacija indske filozofije, neka zmes, ki semintja napravlja vtis nečesa do konca ne doumljenega in izčitanelega; vendar je pisatelj krščanstvu bližje, nego se zdi, spadajoč med one, ki, stoječ v predverju resnice, drugim odpirajo vrata vanjo. Prav v tem je pomen teh aforizmov, ki so znak časa, ko najboljši hrepene po »studencih vode, izvirajoče v večno življenje« (Janez IV, 14). Kar se tiče izražanja, so pa vsi iskavci našega stoletja pitijško

nejasni, toda Rozman je primeroma še eden izmed lažje razumljivih. Toda to napako imajo tudi moderni strokovni šolski filozofi, ki so tembolj temni, čembolj osnovne resnice »razjasnjujejo«, naj gre za probleme spoznanja ali življenja. Kako pa so stari časih odgrinjali zastor od najvažnejših vprašanj bitja in žitja, da so bila jasna razumu otroka! Gotovo je, da te stvari danes doživljamo vsi manj globoko in manj neposredno in so zato tudi naše besede po tem. Zlasti o religioznih vprašanjih se danes piše izumetničeno in izverženo. Rozman je pa kljub splošni okuženosti našega časa po tem težkem in z vsem mogočim preobremenem slogu povedal veliko preprosto-resničnega. Najboljši se mi zdijo odstavki »Čudo organizma« (»Organizem je božje okno et sequentia« je silno lep), »Včlovečenje« (»Krist ni le bil, ampak on je«) in aforizmi o ženskem (Prerojenemu človeku je bila od nekdaj čista ženkost vir vse lepote in poezije. Ali ta žena ni moškemu, temveč Možu zaročenka...) O hibah v velikem in malem molčim; pisatelj bo gotovo še dozoreval. Knjigo jemljem kot dragocen shtopm prerajanja, izčiščevanja in povzdigovanja novega slovenskega rodu.

F. T.

Cyrano de Bergerac. Edmond Rostand. Prevedel Oton Zupančič. Založil Kleinmayr & Bamberg. — To je ena najlepših dram francoskega slovstva, ki nam pred očuje francosko viteštvo z vsemi svojimi dobrimi in slabimi stranmi. Na prevodu občudujemo sijajni jezik našega mojstra vezane besede Zupančiča. Čitanje tega umotvora pogloblja v vsakem čitatelju estetski okus.

Nemško-slovenski slovar za domačo in šolsko rabo. Sestavil dr. Josip Tomišek, gimnazijski ravnatelj. Ljubljana 1924. Založil Kleinmayr & Bamberg. — Ta slovar priznanega strokovnjaka je izšel kot drugi del že l. 1918. izišlega slovensko-nemškega dela, šteje 573 strani, je torej zelo bogat. Vsebuje vse v praktični rabi obične besede, črke so velike in tisk razločen. Profesorju, dijaku, uradniku, trgovcu, vsakemu bo ta slovar dobrodošel.

Prodajalna K. T. D. Ljubljana

[prej S. Pičman]

priporoča poleg svoje bogate zaloge devocionalij, pisarniških in šolskih potrebščin, krasne, posebno izobražencem namenjene zbirke našega najboljšega in najglobljega cerkvenega govornika dr. M. Opeke, — Ravno tako prav toplo priporoča prepotrebno uzgojno knjigo R. Cadež: „Most v življenje“. — U

isti zalogi so nežnoljubke S. Sardenko: „Dekliške pesmi“, fino, elegantno opremljene, primerne za božična in novoletna darila.

U razprodaji ima tudi dr. M. Brumat-ovo knjigo: „Kam“, katere vsebina je prav srečno izbrana za mladenice

—:

in dekleta

—:

Pisalne stroje na obroke

The Rex Co.

Telefon 268 Ljubljana Gradišče 10

Ustanovljeno 1852.

TEOD. KORN, Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8

(preje Henrik Korn)

Krovec, stavbni, galanterijski in okrasni klepar. --- Instalacija vodovodov. --- Naprava strelvodov. -- Kopališke in klosetne naprave. --- Izdelovanje posod iz pločevine za firnež, barvo, lak in med vsake velikosti kakor tudi posod (škate) za konzerve.

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Sibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Znanstveno banko d. d. v Zagrebu in njeno podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Prvo delausko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klubov, vsakovrstno špecerijsko blago; v zadružni kleti na Kongresnem trgu šte. 2 dobro vino po nizki ceni

Frnilne vloge članov obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna na Kongresnem trgu šte. 2 in vse zadružne prodajalne

U Dašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruge